

Herschreven geschiedenis.

De Boerenoorlog in het Zuid-Afrikaanse onderwijs van 1910 tot 2011

“De enige plicht die wij tegenover de geschiedenis hebben, is haar te herschrijven.”

Oscar Wilde (1854-1900)

Naam: Marjolein Hartman
m.j.hartman@students.uu.nl
Studentennummer: 3643131
Vak: Onderzoekseminair III
Goed en fout in de Boerenoorlog
Docent: M.P. Bossenbroek
Datum van inleveren: 14 juni 2012
Aantal woorden: 14.438

Inhoudsopgave

Inleiding	4
Hoofdstuk 1: De geschiedenis van het onderwijs	12
1.1 Onderwijs tot de Boerenoorlog	12
1.2 Onderwijs tijdens de Engelse periode	14
1.3 Onderwijs in de Unie van Zuid-Afrika	17
1.4 Onderwijs onder Apartheid	19
1.5 Onderwijs na de apartheid	21
Hoofdstuk 2: Onderwijsbeleid	23
2.1: Onderwijsbeleid Nasionale Party	23
2.2: Onderwijsbeleid Afrikaans Nationaal Congres	26
Hoofdstuk 3: Analyse van de curricula	29
3.1 Het curriculum van 2002	30
3.2 Het curriculum van 2011	31
3.3 Vergelijking	34
Hoofdstuk 4: Schoolboeken	35
4.1 Kwantitatieve analyse	35
4.2 Inhoudelijke analyse	37
4.3 Vergelijking	41
4.4 Vergelijking schoolboeken en onderwijsbeleid	44
Conclusie	46
Literatuurlijst	50

Inleiding

*De Olympische spelen van het lijden.*¹ Zo werd de Boerenoorlog in de jaren 30 en 40 van de vorige eeuw herdacht door de Zuid-Afrikanen. De oorlog werd gezien als een heroïsche tijd waarvoor men zich niet hoefden te schamen.² Toch is deze periode niet enkel op deze manier de geschiedenis ingegaan. Rond 1990 werd geschiedenis in Zuid-Afrika gezien als nutteloos. Men moest zich richten op de toekomst en niet op het verleden, zoals dit citaat laat zien: *History is the wrong subject, we must make peace.*³ De herinnering aan de Boerenoorlog heeft vele fasen gekend: van een heroïsche herinnering tot een periode waarin de Afrikaners het liefst vergaten wat er gebeurd was.

Wat zou er gebeuren als we sommige gebeurtenissen gewoon vergeten? Kleine kinderen krijgen soms het advies iets maar gauw te vergeten. Een kind dat gevallen is en een schram op zijn knie heeft, loopt even langs zijn moeder. Zij geeft een kus op de zere plek en roept de jongen na: "Snel vergeten joh, ga maar lekker spelen." Als de jongen weer bij zijn vriendjes buiten is, denkt hij allang niet meer aan de schram en gaat hij snel door met voetballen. Zo zijn er veel voorbeelden: de mislukte tekening, de kapotte fiets, het gebroken potlood. Kleine dingen waarvan we het niet belangrijk vinden dat ze onthouden worden. Snel eroverheen stappen en weer doorgaan, je richten op belangrijker of leuker zaken. Hierover maakt niemand zich druk, maar niet alles kan zomaar vergeten worden. Wat zou er gebeuren als we alle onplezierige gebeurtenissen uit ons leven of uit onze geschiedenis vergeten?

Geschiedenis lijkt vaak een exacte wetenschap van jaartallen, gebeurtenissen en feiten, maar niets is minder waar. Geschiedenis wordt achteraf geconstrueerd en is dus afhankelijk van wie het opschrijft en van de mate waarin de gebeurtenis belangrijk wordt gevonden. Iedereen wil zo goed mogelijk herinnerd worden, dus als het mogelijk is om de feiten net wat positiever uit te leggen, zullen de meesten dat niet laten. Aan historici de mooie taak om uit alle bronnen, boeken en gegevens de historische werkelijkheid te laten zien. Wat geven we door aan de volgende generaties? Wat is belangrijk genoeg om niet

¹ H. E. Stolten, *History making and present day politics* (Uppsala 2007) 205

² Ibidem, 208

³ Ibidem, 74 - 75

vergeten te worden en wat is te pijnlijk om juist te onthouden? Over deze vragen gaat dit onderzoek.

Argumentatie en onderzoeksopzet

Via de geschiedenis wordt doorgegeven waar een land en een samenleving vandaan komen. Als je je wortels kent, kan je verder bouwen. Dat betekent dat de geschiedenis zo neutraal mogelijk moet zijn en een goed beeld moet geven van wat werkelijk gebeurd is. Als gebeurtenissen verzwegen worden, gaat het op dat vlak mis. Als het gebeurt is dit vaak geen opzichzelfstaande gebeurtenis, maar zit hier vaak een politieke motivatie achter. In de scriptie van Reiny de Fijter van 2008 wordt Anderson aangehaald die door R. Philips in het boek *History teaching, nationhood and the state* wordt behandeld. In dit stuk wordt beschreven dat politici geschiedenisonderwijs kunnen gebruiken als een mogelijkheid om de staat en het volk met elkaar te laten identificeren. Het doel is uiteindelijk om een collectief geheugen te creëren waardoor de leden van de natie een gedeelde geschiedenis ervaren en zich zo verbonden met elkaar voelen.⁴ Als de staat dit gebruikt wordt dat ook wel geschiedenispolitiek genoemd. Een voorbeeld hiervan is het ver-ANC-isering, het centraal stellen van de helden van het Afrikaans Nationaal Congres (ANC), in het geschiedenisonderwijs in het Zuid-Afrika van 2005. De ANC-helden kregen in de geschiedenis volgens B. Vermeulen teveel aandacht waardoor de nieuwe geschiedenisboeken de agenda van de president leken te weerspiegelen.⁵ Geschiedenispolitiek kan bepalen wat er wel in het geschiedenisboek komt te staan, maar kan ook bepalen wat er weggelaten wordt. Er wordt beweerd dat de Boerenoorlog een periode niet gedoceerd is en (voor een gedeelte) uit het lesprogramma geschrapt is.⁶ Dit zou een voorbeeld kunnen zijn van geschiedenispolitiek, een pijnlijke episode uit de geschiedenis schrappen en in plaats daarvan je richten op de toekomst of de meer recente geschiedenis. Deze informatie intrigeerde mij, waardoor ik besloot deze scriptie te wijden aan dit onderwerp.

In deze scriptie onderzoek ik welke betekenis de Boerenoorlog heeft en heeft gehad in het geschiedenisonderwijs in het primair en secundair onderwijs van de afgelopen 110 jaar in Zuid-Afrika. Hierbij richt ik mij op de legitimatie van dit onderwijs en de rol van de

⁴ Reiny de Fijter, *In de geschiedenisboek is de oorlog in Bosnië nog niet voorbij* (Utrecht 2005) 18

⁵ Reiny de Fijter, *In de geschiedenisboek is de oorlog in Bosnië nog niet voorbij* (Utrecht 2005) 18

⁶ M. Bossenbroek in college OS III, 16 februari 2012, Universiteit van Utrecht

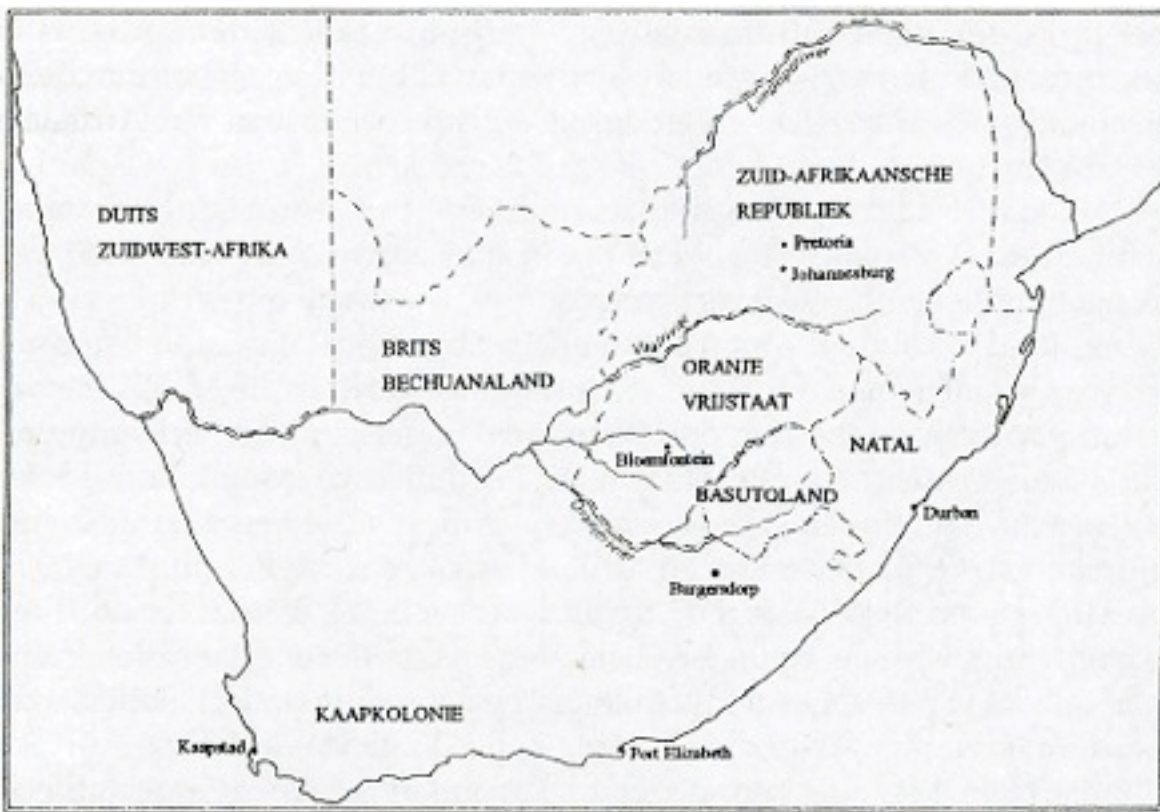
verschillende ministers van onderwijs die in deze periode de macht hebben gehad. Voor dit onderzoek gebruik ik verschillende schoolboeken als primaire bron. Daarnaast raadpleeg ik ook geschiedkundige literatuur. In het eerste hoofdstuk geef ik een kort overzicht van de Zuid Afrikaanse onderwijsgeschiedenis. In hoofdstuk twee ga ik verder in op het onderwijsbeleid van de twee grootste partijen, de Nasionale Party tot 1991 en het Afrikaans Nationaal Congres vanaf 1991. In hoofdstuk drie volgt een analyse van twee verschillende geschiedeniscurricula. In hoofdstuk vier richt ik me op de verschillende schoolboeken en wordt de vraag beantwoord of en in welke mate er onderwijs gegeven wordt over de Boerenoorlog. In de conclusie worden deze drie onderwerpen aan elkaar gekoppeld om duidelijk te maken wat de betekenis is van de Boerenoorlog in het geschiedenisonderwijs in Zuid-Afrika.

De geschiedenis van de Boerenoorlog

De Boerenoorlog wordt vaak geplaatst onder de imperialistische oorlogen: Zuid-Afrika was een kolonie van Groot-Brittannië en dit land wilde zijn macht in het gebied uitbreiden. Toch is dit niet het begin van de geschiedenis. Op 6 april 1652 kwam Jan van Riebeeck aan bij de Tafelbaai in Zuid Afrika. Vanwege de handel door de Verenigde Oost-Indische Compagnie was Zuid Afrika een strategische land om handelsposten te stichten. Deze strategische plek werd ook door andere koloniserende Europese landen gezien en in 1795 namen de Britten na de slag bij Muizenberg de leiding over het gebied over van de Nederlanders. In 1803 kreeg Nederland het gebied even terug, tot het in 1806 definitief in Britse handen viel.⁷ De Nederlanders, ook wel Boeren genoemd, die nog in het gebied rond Kaap de Goede Hoop woonden, bleven daar in eerste instantie wonen. Na onenigheid tussen de Britten en de Boeren vertrokken de Boeren tussen de jaren 1830 en 1840 naar de binnenlanden van Zuid Afrika, de zogenaamde Grote Trek. Daar stichtten zij twee onafhankelijke republieken: Transvaal, ook wel Zuid-Afrikaanse republiek, en Oranje Vrijstaat.⁸

⁷ B. Nasson, *The war for South Africa* (Kaapstad 2010) 21

⁸ Ibidem, 23

Zuid-Afrika in 1899, voor het uitbreken van de Boerenoorlog⁹

In Transvaal werd in 1886 goud gevonden, wat de verhoudingen in het zuiden van Afrika sterk veranderde. Twee keer probeerden de Engelsen het goud in handen te krijgen. De eerste keer door een inval waarbij ze verslagen werden door de Boeren, ook wel de Eerste Boerenoorlog of eerste Vrijheidsoorlog genoemd. De tweede keer, bij de Jameson Raid, mislukte deze poging weer en moesten de Britten zich terugtrekken. Voor het imperialistische Groot-Brittannië was het onaanvaardbaar dat het goud in handen was van de Boeren en het Zuid-Afrikaanse economisch zwaartepunt in de onafhankelijke Boerenrepubliek lag.¹⁰ a verschillende conventies is geprobeerd tot een oplossing te komen, maar deze conventies zorgden ervoor dat de onderhandelaars van de Boeren en Britten alleen maar verder uit elkaar kwamen te liggen. Ondertussen waren de Britse troepen in gereedheid gebracht en ook de Boeren bereidden zich voor. Via een ultimatum probeerden de Boeren de Engelsen te dwingen om zich terug te trekken. Dit zette de verhoudingen op scherp. Na de weigering van de Engelsen om het ultimatum te accepteren, startte op 12 oktober 1899 de Boerenoorlog.¹¹

⁹ Locatie van de afbeelding: http://www.dbnl.org/tekst/huig002wegng01_01/huig002wegng01ill02.gif

¹⁰ Nasson, *The war for South Africa*, 45

¹¹ Ibidem, 35,36

De eerste fase van de oorlog verliep voorspoedig voor de Boeren. Zij hadden het voordeel dat ze het gebied kenden en hun manschappen vochten voor het behoud van de onafhankelijke gebieden. Dit zorgde voor een grote strijd lust. De eerste belegeringen volgden: Ladysmith, Mafeking en Kimberley werden belegerd.¹² Daarnaast haalden de Boeren in de week van 10 tot 15 december 1899 overwinningen op de Engelsen bij de slagen bij Stormberg, Magersfontein en Colonso. Deze week is de Britse geschiedenis ingegaan als de 'Black Week'.¹³ Het tij keerde door de aankomst van extra Britse soldaten, waardoor dit leger zich kon richten op het ontzetten van de belegeringen. Dit ging in hoog tempo: Kimberley op 15 februari 1900, Ladysmith op 28 februari 1900 en Mafeking op 18 mei 1900.¹⁴ De opmars van de Britten ging in hoog tempo door en de Boeren konden hier weinig tegen inbrengen. Op 13 maart 1900 bereikten de Britten de hoofdstad van Oranje Vrijstaat, Bloemfontein, en namen deze in.¹⁵ Ze trokken door naar Pretoria waar ze op 5 juni 1900 de stad innamen en verklaarden dat de oorlog voorbij was.¹⁶ Beide republieken werden bij het Britse Rijk gevoegd en Oranje Vrijstaat kreeg de naam Oranjerivierkolonie.

17

De oorlog voor de Boeren was echter niet voorbij. Onder leiding van generaals als Christiaan de Wet, Koos de la Rey en Louis Botha werd de strijd voortgezet. De oorlog veranderde in een guerrillaoorlog die de laatste twee jaar van de Boerenoorlog zou kenmerken.¹⁸ De Boeren pleegden overvallen op treinen, voorraden en steden om de Britten zo veel mogelijk in de weg te zitten. De Britten reageerden op hun beurt met het vernielen van boerderijen en het in beslag nemen van voedsel.¹⁹ Later in de guerrillafase gingen de Britten over op het interneren van de vrouwen van de guerrillastrijders en hun kinderen in interneringskampen en het vernietigen en verbranden van de boerderijen.²⁰

¹² Ibidem, 105-108

¹³ Ibidem, 151-153

¹⁴ Ibidem, 113

¹⁵ Ibidem, 190

¹⁶ Ibidem, 198

¹⁷ Ibidem, 202

¹⁸ Ibidem, 199

¹⁹ Ibidem, 210

²⁰ Ibidem, 241

Ook bouwden de Britten veel blokhutten die met prikkeldraad omwonden waren om de bewegingsruimte van de guerrillastrijders te beperken.²¹ Deze guerrillastrijd had niet het effect wat de strijders wilden bereiken en in mei 1902 gaven de laatste guerrillastrijders, *de bittereinders*, zich over. In mei 1902 werd ook de vrede getekend: de Vrede van Vereeniging.²²

Na de oorlog werd de balans opgemaakt. Aan Britse zijde waren de kosten opgelopen tot 200 miljoen pond. Ruim 22.000 Brits soldaten waren omgekomen. Aan de zijde van de Boeren waren 7000 soldaten gesneuveld en ruim 28.000 vrouwen en kinderen waren in de interneringskampen gestorven.²³ In de beide voormalige republieken was veel vernietigd en weinig om naar terug te keren. De Boeren ontvingen 3 miljoen pond als compensatie voor de oorlog, maar dit bedrag kon de schade niet compenseren.²⁴ De Britten hadden hun gebied uitgebreid, het goud uit Transvaal in handen gekregen en hun wereldmacht bevestigd. De oorlog werd op verschillende manieren beleefd en dat heeft zijn uitwerking op hoe er in de jaren en decennia daarna op teruggekeken en over onderwezen werd.

Terminologie

Zuid-Afrika bestaat uit verschillende provincies die onderling sterk van elkaar verschillen. Hierdoor kun je in zekere zin niet spreken over één Zuid-Afrika als land. In dit onderzoek noem ik waar mogelijk de regio waarover gesproken wordt om zo recht te doen aan diversiteit in dit land. Naast de regionale verschillen is er ook verschil in hoe de Boerenoorlog wordt aangeduid. Hoe je de oorlog noemt, geeft aan hoe diegene over de oorlog denkt of in welke hoek diegene de oorlog plaatst. Er zijn vele namen voor de Boerenoorlog als de Zuid-Afrikaanse oorlog, de Anglo-Boerenoorlog en in Zuid Afrika zelf komt de term vrijheidsoorlog veel voor. Welke term is het beste om te gebruiken en welke term dekt de lading? In deze scriptie zal ik de term Boerenoorlog gebruiken omdat deze term neutraal is, gangbaar is en duidelijk aangeeft waar het om gaat, namelijk een oorlog tegen en door de Boeren in Zuid-Afrika. Dit betekent ook dat ik de terminologie van schrijvers niet over zal nemen. Als in een schoolboek de term Vrijheidsoorlog wordt

²¹ Ibidem, 232

²² Ibidem, 256

²³ Ibidem, 306

²⁴ Ibidem, 256

gebruikt zal ik noemen dat de schrijver deze gebruikt en hier duiding aan geven maar verder de term Boerenoorlog gebruiken om de oorlog aan te duiden.

Hoofdstuk 1: De geschiedenis van het onderwijs

1.1 Onderwijs tot de Boerenoorlog (1652–1899)

Het Zuid-Afrikaanse onderwijs begon met de komst van de Nederlandse kolonisten in 1652. De Nederlanders namen het christelijke Nederlandse onderwijssysteem mee en op kleine schaal werd er onderwijs gegeven aan de lokale bevolking.²⁵ Dit onderwijs bleef bestaan tot de Britten in 1806 het bestuur van de Kaapkolonie van de Nederlanders definitief overnamen. De scholen bleven onder controle van de Britse kerk, maar een seculiere verschuiving was al zichtbaar. Vanaf 1820 ontstonden de eerste seculiere scholen onder bestuur van de Britse staat. In het onderwijs was de Engelse invloed steeds meer te merken. Zo werd de Engelse taal vanaf 1822 de officiële taal van de Kaapkolonie.²⁶ Overigens werd niet al het onderwijs Engels. Men was vrij om eigen scholen op te richten of de kinderen thuis les te geven. In deze tijd kregen veel kinderen thuis, op de boerderij, les van ingehuurde onderwijzers. Deze boerderijscholen namen in omvang toe en werd een veel voorkomende vorm op het platteland.²⁷ Daarnaast ontstond ook een aantal universiteiten in de Kaapkolonie zoals de Universiteit van Kaap de Goede Hoop (1870), het Sint Andrews College (1855 - nu Rhodes University) en Stellenbossche Gymnasium (1866 - nu University of Stellenbosch).²⁸

Wat voor de Kaapkolonie en Natal geldt, geldt niet voor geheel Zuid-Afrika. Na de 'grote trek' vertrokken veel Boeren met hun gezinnen vanuit de Kaapkolonie richting Transvaal en Oranje Vrijstaat. Ook onder deze groepen was er aandacht voor onderwijs. Als er een onderwijzer aanwezig was in de groep, was hij degene die het onderwijs verzorgde. Als er er niet, dan verzorgden de ouders het onderwijs. In het onderwijs dat door ouders verzorgd werd was vooral aandacht voor het leren van het alfabet, het lezen van de Bijbel en de Bijbelse geschiedenis.²⁹ Na de vestiging van de voortrekkers in Transvaal en Oranje Vrijstaat werd het onderwijs geformaliseerd onder leiding van een Nederlander, H. van der Linden. Onder zijn leiding werd het 'Education Committee' opgericht in 1859. Hier werd vastgelegd waarin de kinderen onderwijs moesten krijgen en ook dat de onderwijzers lid

²⁵ A.L. Behr, *New Perspectives in South African Education* (Durban 1978) 3

²⁶ Ibidem, 4

²⁷ Ibidem, 6

²⁸ John A. Marcum, *Education, race and social change in South Africa* (Londen 1982) 1

²⁹ Behr, *New Perspectives in South African Education*, 11

moesten zijn van de Nederlands Hervormde Kerk.³⁰ Geleidelijk ontstonden verschillende scholen: boerderijscholen voor de kinderen van de boeren waarin de basisvaardigheden werden aangeleerd en dorpsscholen waar tot kinderen tot hun twaalfde jaar volwaardig les kregen.³¹ Daarnaast was in Pretoria een gymnasium voor hoger onderwijs. Het Afrikaans nationalisme leefde na de Britse bezetting van 1877 tot 1881 op en zo ontstond tijdens de bezetting een sterk anti-Brits sentiment. Het Afrikaans nationalisme leefde na de Britse bezetting van 1877 tot 1881 op en zo ontstond tijdens de bezetting een sterk anti-Brits sentiment. Nadat de Britten verdreven waren, werd dit nationalisme ook zichtbaar in de scholen. Het Afrikaans werd de nationale taal en het aantal scholen steeg sterk. In tegenstelling tot de Kaapkolonie werd in de Boerenrepublieken vastgelegd dat het onderwijs in eerste instantie een taak is voor de ouders.³²

Na de vondst van goud in Witwatersrand in 1886 trokken veel Britten richting Transvaal. Gezamenlijk richtten zij eigen scholen op waar hun kinderen in het Engels les kregen. Deze scholen stonden op zichzelf en leken qua beleid meer op de Britse scholen in de Kaapkolonie dan op de Nederlands georiënteerde scholen in de republieken. In Oranje Vrijstaat ontstond ongeveer dezelfde soort onderwijs als in Transvaal, maar het was Engelser georiënteerd. Veel onderwijzers waren Britten. Zij waren vertrokken uit de Kaapkolonie en gaven in het Engels les omdat ze het Nederlands niet beheersten.³³ In zowel Transvaal als Oranje Vrijstaat is in deze periode meer aandacht voor de boerderijscholen. Voor een periode van een half jaar werd een ruimte in een boerderij gehuurd en gebruikt als school. De eigenaar van de boerderij kreeg hiervoor een vergoeding van de staat. De kinderen die hier onderwijs kregen, woonden in deze periode op de boerderij. Dit voorbeeld illustreert het faciliteren van het onderwijs vanuit de overheid. Ook op het gebied van curricula, regelgeving en inspectie werd het onderwijs in de gaten gehouden. Het lager onderwijs groeide snel, maar het middelbaar onderwijs bleef achter.³⁴ Het primaire en secundaire onderwijs dat onder verantwoordelijkheid van de staat viel, was gratis.

³⁰ Ibidem, 11

³¹ Nederlandse organisatie voor internationale samenwerking in het hoger onderwijs 'Landenmodule Zuid-Afrika' (2012) <http://www.nuffic.nl/nederlandse-organisaties/docs/extranet/landenmodule-zuid-afrika.pdf> (3 mei 2012)

³² Behr, *New Perspectives in South African Education*, 12

³³ Ibidem, 18

³⁴ Ibidem, 19

1.2 Onderwijs tijdens de Engelse periode (1899–1910)

Tijdens de Boerenoorlog kwam het onderwijs in beide Boeren republieken op een laag pitje te staan. De aandacht ging meer uit naar de militaire operaties en de oorlog. Enkele scholen bleven open, vooral in de gebieden waar niet gevochten werd. In de interneringskampen waar vele Boerenvrouwen en -kinderen zaten, werd vanaf 1900 geïmproviseerd lesgegeven. E.B. Sargant richtte in de periode 1900-1902 een groot aantal van deze scholen op in de interneringskampen.³⁵ Sargant was commissaris voor Transvaal en Oranje Vrijstaat onder Millner en had de verantwoordelijkheid over het onderwijs gekregen. In grote tenten kregen de kinderen onderwijs: godsdienst in het Nederlands en alle andere vakken in het Engels. Hiervoor werden 200 Britse onderwijzers vanuit verschillende delen van het Britse rijk naar Zuid-Afrika gebracht.³⁶ J. Chr. Coutzee beschrijft in zijn boek *Onderwijs in Suid-Afrika* dat dit een bewuste keuze was om het onderwijs te verengelsen.³⁷ Niet alleen in de Boerenrepublieken kwam het onderwijs stil te liggen; ook in Natal verdwenen veel scholen. Vele werden gesloten of gebruikt als militaire ziekenhuizen.³⁸

De oorlog en de nasleep daarvan brachten grote verandering in Transvaal en Oranje Vrijstaat. De Boerenoorlog was in 1902 afgelopen en de Boeren trokken terug richting hun voormalige republieken om daar het leven opnieuw op te starten. Het onderwijssysteem in Transvaal en Oranjerivierkolonie bestond niet meer en moest weer opgebouwd worden. In de Kaapkolonie en Natal waren de gevolgen van de oorlog minder ingrijpend en kon doorgedaan worden met het Engelse systeem dat voor de Boerenoorlog ook bestond.³⁹ Dit heeft tot gevolg dat er geen sprake was van één Zuid-Afrika met één onderwijsbeleid. Er werden vier regionale besturen gevormd die het onderwijs vormgaven.

In de Kaapkolonie was vanaf 1892 T. Meur aan de macht om het onderwijsbeleid te veranderen. Hij voerde een grote reorganisatie door om het onderwijs te versterken en te moderniseren. Zo verplichtte hij het onderwijs voor iedereen tot viertien jaar en

³⁵ Ibidem, 162

³⁶ Ibidem, 14

³⁷ J.Chr. Coutzee, *Onderwijs in Suid-Afrika; 1652-1960* (Pretoria 1963) 162

³⁸ Behr, *New Perspectives in South African Education*, 10

³⁹ Ernst G. Malherbe, *Education in South Africa; 1652-1922* (Kaapstad 1925) 209

formaliseerde hij het onderwijs door een inspectie voor het onderwijs in te stellen.⁴⁰ Het onderwijs was op dat moment in redelijke staat. Zo bestond er in de Kaapkolonie een uitgebreid netwerk van scholen en universiteiten. In Natal werd in 1902 P.A. Barnett aangesteld als leider van de onderwijshervormingen na de Boerenoorlog. Hij wordt door Malherbe beschreven als een capabele, enthousiaste man met een Europese visie op het onderwijs. Alhoewel hij als capabel gezien werd, heeft hij weinig kunnen realiseren.⁴¹ In Natal had het onderwijs weinig hinder ondervonden van de Boerenoorlog en was het Engelse systeem al voor een groot deel gevestigd. De strijd tussen Boer en Brit en de verengelsing van het onderwijs had al plaatsgevonden na de annexatie van Natal in 1842.⁴² De Engelse invloeden zorgden voor een wijdverbreid netwerk aan scholen en vervolgoopleidingen maar er gingen meer kinderen niet dan wel naar school.⁴³

Oranjerivierkolonie en Transvaal waren na de Boerenoorlog grotendeels verwoest en het onderwijs moest voor een groot deel heropgebouwd worden. Na de Boerenoorlog werd een commissie ingesteld die het onderwijs in beide voormalige republieken moest hervormen. Tussen Transvaal en Oranjerivierkolonie bestonden relatief weinig verschillen, maar toch werden voor beide gebieden aparte verantwoordelijken aangesteld. Na Sargant werd in februari 1904 Hugh Gunn aangesteld, onder verantwoordelijkheid van de Britse hoge commissaris Lord Millner. Voor Transvaal werd Lord Charles Somerset aangesteld. Beide heren stonden voor de taak alle kampscholen te ontbinden en alle kinderen toegang tot onderwijs te geven.⁴⁴ Dit leidde tot een sterke stijging in het aantal schoolgaande kinderen: in 1902 gingen 9031 kinderen naar school tegen 17.201 in 1907. Hierbij moet wel gezegd worden dat het totaal aantal leerplichtige kinderen ruim 37.000 kinderen was, dus ondanks de inspanningen ging nog steeds minder dan de helft van de kinderen naar school.⁴⁵ In opdracht van Millner werden het complete onderwijsbeleid en -bestuur in 1903 ondergebracht bij het landelijke ministerie van Onderwijs om zo de Engelse invloed te vergroten en beter toezicht te kunnen houden op het onderwijs. De regelgeving vanuit de overheid was strikt en duidelijk. Zo was specifiek bepaald dat er maximaal drie uur in de

⁴⁰ Coutzee, *Onderwijs in Suid-Afrika*, 79

⁴¹ Malherbe, *Education in South Africa*, 210

⁴² Coutzee, *Onderwijs in Suid-Afrika*, 225

⁴³ Ibidem, 253

⁴⁴ Ibidem, 163

⁴⁵ Ibidem, 164

Nederlandse taal les gegeven mocht worden, tenzij er godsdienstonderwijs gegeven werd. Dan mocht het aantal uren uitgebreid worden tot vijf. De rest van het onderwijs moest in het Engels gegeven worden, wat duidelijk aangaf dat Engels de norm werd in het naoorlogse Zuid-Afrika.⁴⁶ Het verzet tegen de verengelsing van het onderwijs werd vooral zichtbaar in de stichting van de 'Christelike Nasionale Onderwysskole' ofwel CNO scholen, die zowel in Oranjerivierkolonie als in Transvaal gesticht werden. Deze scholen wilden de godsdienst, taal en geschiedenis van de overwonnen Boerenvolken centraal laten staan. Deze scholen hebben bestaan in beide gebieden, groeiden en hadden een groot aantal leerlingen, maar kregen geen steun vanuit de overheid.⁴⁷

Nadat Lord Millner in 1905 aftrad werd hij opgevolgd door Lord Selbourne.⁴⁸ Onder Selbourne nam het onderwijs in het Nederlands toe. De nuance lag in het feit dat Engels de voertaal bleef, maar verduidelijking in het Nederlands werd toegestaan. In 1907 werd JBM Hertzog minister van Onderwijs in Oranjerivierkolonie. Terwijl hij minister was, werd een aantal hervormingen doorgevoerd. Zo werd een nieuwe grondwet ingesteld waarin de Engelse en Nederlandse taal op voet van gelijkheid werden gezet. Dit had vanzelfsprekend invloed op het onderwijs.⁴⁹ Daarnaast werd voor elke school een schoolcommissie opgesteld die grote invloed kreeg op het onderwijs op de scholen. Ook werd vastgelegd dat een kind tot tien jaar of standaard vijf onderwijs kreeg in zijn moedertaal en vanaf standaard vijf tweetalig onderwijs kreeg. Het onderwijs bleef groeien tot 19.131 schoolgaande kinderen in 1910. Dit was echter nog maar 60% van het totaal aantal leerplichtige kinderen. Transvaal kreeg in 1906 zelfbestuur en JC Smuts werd aangesteld tot minister van onderwijs in 1907. Zijn 'Education Act' van 1907 wordt nog steeds gezien als een van de belangrijkste hoekstenen voor het onderwijs. In deze wet probeerde hij zowel het Nederlandssprekende als het Engelssprekende deel van de bevolking tevreden te houden. Hij borduurde voort op het Engelse principe van een neutrale staatsschool. Op elke school zou godsdienstonderwijs gegeven mogen worden maar wel door de eigen onderwijzers zonder enige religieuze grondslag. Daarnaast loste hij de taalkwestie voor een deel op. In het primair onderwijs kregen de leerlingen les in hun moedertaal, in het secundair onderwijs in het Engels met uitzondering van de vakken

⁴⁶ Malherbe, *Education in South Africa*, 317

⁴⁷ Coutzee, *Onderwijs in Suid-Afrika*, 168

⁴⁸ Ibidem, 299

⁴⁹ Malherbe, *Education in South Africa*, 171

godsdienst en Nederlands. De onderwijswet van Smuts werd unaniem aangenomen in het parlement, wat de besturen van de CNO-scholen deed besluiten om zich aan te sluiten bij het staatsonderwijs. Hiermee gaven zij hun zelfstandigheid op.⁵⁰

1.3 Onderwijs in de Unie van Zuid-Afrika (1910-1948)

Bij de vorming van de Unie van Zuid-Afrika in 1909 kwamen alle vier voormalige kolonies onder bestuur van de centrale overheid. Het bestuur van de scholen bleef in handen van de provinciale besturen, maar de centrale overheid kon beslissingen nemen die alle provinciale besturen moesten overnemen. Op het gebied van regelgeving was nog veel te winnen en dit bleek ook wel na het ontstaan van de unie. Doordat weinig regelgeving bestond, waren grote regionale verschillen in het onderwijs ontstaan. In de unieverklaring bij de Unie van Zuid-Afrika werd vastgelegd dat zowel het Engels als het Nederlands op voet van gelijkheid werd gezet en er in beide talen lesgegeven mocht worden.⁵¹ In 1923 werden door de 'Higher Education Act (no. 30 of 1923)' deze lijnen aangescherpt en ontstond meer regelgeving voor met name het secundair onderwijs.⁵² Ondanks deze nieuwe wetten bleven de regionale verschillen bestaan en verschilde het onderwijs in de diverse regio's sterk. Dit zorgde er in de praktijk voor dat beide talen in het klaslokaal voorkwamen. De ouders konden namelijk vaak aangegeven in welke taal hun kind les moest krijgen.⁵³ Deze situatie werd echter onhoudbaar door de grote taalverschillen en ouders streden voor aparte scholen per taal. Deze aparte scholen ontstonden langzaam en dit werd nationaal overheidsbeleid vanaf 1948.⁵⁴

Voor deze verandering formaliseerde het onderwijs al sterk, maar veel kinderen hadden nog steeds les in kleine groepen op het platteland, vooral in Transvaal en Oranjerivierkolonie. Scholen ontstonden vooral in de steden zelf. Veel kinderen verlieten op twaalfjarige leeftijd het onderwijs; in 1938 volgde slechts 24% van de vijftienjarige kinderen onderwijs. Vanaf 1953 werd de scheiding tussen primair en secundair onderwijs duidelijker. Ook werd ingesteld dat kinderen tot veertien jaar op school moesten blijven; in sommige gebieden werd dit soms al verhoogd naar zestien jaar. Wel bleven ook hier de

⁵⁰ M. van Meurs, *J.C. Smuts; staatsman, holist, generaal* (Amsterdam 1997) 85

⁵¹ Ibidem, 414

⁵² Behr, *New Perspectives in South African Education*, 21

⁵³ Ibidem, 23

⁵⁴ Ibidem, 26

regionale verschillen zichtbaar: in Natal werd dit bijvoorbeeld pas in 1956 ingevoerd. Veel comités werden opgericht om onderwijsproblematiek te bestrijden en vooral om de hoge uitval in het secundair onderwijs te verminderen. Dit leidde uiteindelijk in 1967 tot een driedeling in het onderwijs: preprimair onderwijs, primair onderwijs en secundair onderwijs.⁵⁵ Deze formalisering zorgde ervoor dat er onderwijs beschikbaar was tot achttien jaar. Deze indeling is nog steeds zichtbaar in het huidige onderwijs in Zuid Afrika.⁵⁶ Waar in Nederland gesproken wordt over groepen spreken ze in Zuid-Afrika over standaard die per leeftijd zijn ingedeeld.

Leeftijd	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Standaard	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

In standaard 1 tot en met 3 is er vooral aandacht voor de basisvaardigheden als lezen en schrijven.⁵⁷ Standaard 4 tot en met 6 is gebonden aan een curriculum waarin Engels en Afrikaans op het programma staan maar ook godsdienst, wiskunde, geschiedenis, aardrijkskunde, biologie, kunst, muziek, sport en in sommige gebieden ook nog de lokale stamtaal. De focus ligt vooral op het ontwikkelen van het intellect bij de kinderen.⁵⁸ In het secundair onderwijs is een splitsing gemaakt tussen standaard 7 tot en met 9 en standaard 10 tot en met 12.

Standaard 7 tot 9, de 'junior secondary phase', is cruciaal volgens het Zuid-Afrikaanse onderwijssysteem omdat in deze fase de basis wordt gelegd voor het examen en de rest van het onderwijs van de leerling. In deze drie standaards krijgt de leerling onderwijs in Engels, Afrikaans, wiskunde, natuur-/scheikunde, geschiedenis/aardrijkskunde, kunst en handenarbeid. In deze fase zitten leerlingen ongeveer 27 uur per week op school.⁵⁹ In de laatste fase, de 'senior secondary phase' ofwel standaard 10 tot 12, kiest de leerling een richting waarin hij of zij aan het einde van standaard twaalf examen in doet. Deze keuze bepaalt voor een groot deel de richting van de vervolgstudie. De leerling heeft keuze uit

⁵⁵ Ibidem, 41

⁵⁶ E.G. Malherbe, *Education in South Africa; volume 2 1923-1975* (Kaapstad 1977) 351

⁵⁷ Behr, *New Perspectives in South African Education*, 45

⁵⁸ Ibidem, 46

⁵⁹ Ibidem, 46

acht richtingen: landbouw, kunst, commercie, algemeen, economie, sociale wetenschappen, natuurwetenschappen of techniek. Voor elke richting bestaat een curriculum met de verplichte vakken, de mogelijkheden voor keuzevakken en de exameneisen.⁶⁰

1.4 Onderwijs onder Apartheid (1948-1991)

Het jaar 1948 wordt vaak gezien als een keerpunt in de Afrikaanse geschiedenis. Bij de verkiezingen won de Nationale Party met overmacht en vanaf deze verkiezingen begint het Apartheidsregime steeds meer vorm te krijgen.⁶¹ In 1953 werd formeel de 'Bantu Education Act' ingevoerd. Hendrik Verwoerd was op dat moment namens de Nasionale Party minister-president van Zuid-Afrika. De 'Bantu Education Act' leidde tot gescheiden onderwijs voor blanken, gekleurde en zwarte leerlingen.⁶² Naast deze verandering leidde het ook tot sterk gecentraliseerd onderwijs, gestuurd vanuit het ministerie van Onderwijs. Het invoeren van deze wet is een van de hoekstenen van het ontstaan van het Apartheidsregime. De curricula voor het zwarte onderwijs werden in 1956 en 1967 drastisch aangepast en vooral gericht op de gescheiden ontwikkeling van de verschillende groepen in de samenleving. Op deze scholen werd lesgegeven in de taal van de stam, wat de meertaligheid van Zuid-Afrika sterk vergrootte. Het Engels bleef belangrijk en werd onderwezen, maar naast de stamtaal. Dit is bijvoorbeeld duidelijk te zien in de doelstelling van *social science*, waar geschiedenis ook onder valt. In dit doel wordt benoemd dat via het onderwijs de leerling een duidelijk beeld moet hebben van zijn sociale en economische plek in de samenleving en in zijn thuisland.⁶³ De 'Bantu Education Act' had ook tot gevolg dat het aantal zwarte kinderen op basisscholen snel toenam en het aantal zwarte leerlingen op secundaire scholen snel afnam. Het oprichten van secundaire scholen voor zwarte leerlingen werd door de staat tegengewerkt. Vanuit de staat werd er vooral ingezet op onderwijs tot standaard 9 voor zwarte leerlingen.⁶⁴

In de praktijk bleek het gecentraliseerde onderwijs niet te werken en verschillende regio's voerden gedeeltelijk een eigen koers. Deze decentralisatie ging vooral op voor de zwarte

⁶⁰ Malherbe, *Education in South Africa*, 351

⁶¹ P. Kallaway, *Apartheid and education* (Johannesburg 1984) 160

⁶² P. Kallaway, *The history of education under Apartheid* (Kaapstad 2002) 162

⁶³ K. Hartshorne, *Crisis and challenge, Black education 1910 - 1990* (Kaapstad 1992) 72

⁶⁴ Kallaway, *The history of education under Apartheid*, 213

scholen in zwarte regio's met als doel het zwarte en blanke onderwijs strikt gescheiden te houden. In deze onafhankelijke regio's werd het onderwijs overgedragen aan de besturen, wat tot gevolg had dat er in 1978 tien verschillende onderwijsdepartementen bestonden. Naast de onafhankelijkheid die de besturen hadden, bleven ze wel gebonden aan de regelgeving van het ministerie van Onderwijs.⁶⁵

Onder de zwarte bevolking was veel ontevredenheid over de slechte kwaliteit van het onderwijs, wat uiteindelijk leidde tot de Soweto-opstand in 1976. Deze opstand leidde tot een boycot van zwarte scholen in het grootste deel van Zuid-Afrika.⁶⁶ De opstanden en de onrusten die ontstonden hebben geleid tot het oprichten van een onderzoekscommissie in 1980 en die kwam in 1981 met adviezen. Deze commissie, onder leiding van professor De Lange, concludeerde dat het onderwijs gedecentraliseerd moest worden om alle leerlingen dezelfde kansen te kunnen bieden. Regionale besturen konden volgens hem beter inspelen op de belangen van leerlingen. Zij stelden ook vast dat er grote verschillen waren in onderwijs, schoolboeken en opleidingen van de docenten.⁶⁷ De adviezen werden niet overgenomen door het ministerie van onderwijs omdat het afbreuk zou doen aan het Apartheidsbeleid. In het 'Education White Paper' van 1983 werd gepleit voor een centrale regering die verantwoordelijk is voor al het onderwijs. Als gevolg hiervan werd het 'Department of National Education' ingevoerd en alle financiële en beleidsmatige verantwoordelijkheid kwam bij dit departement te liggen. Wel werd dit departement onderverdeeld in een deelraad voor het blanke onderwijs en een deelraad voor het zwarte onderwijs. Deze deelraden hadden enige autonomie, maar beslissingen over bijvoorbeeld curricula bleven de verantwoordelijkheid van het nationale departement. In de zwarte gebieden waren al tien aparte onderwijsraden ontstaan die redelijke autonomie hadden, maar voor financiële middelen bleven ze gebonden aan het nationale beleid. Dit zorgde voor een groot geldtekort bij de zwarte scholen, wat zijn weerslag had op de kwaliteit van het onderwijs.⁶⁸

⁶⁵S. Genet en L. van Bommel, *Aan het begin van de regenboog* (Utrecht 1997), 47

⁶⁶ Ibidem, 49

⁶⁷ Ibidem, 50

⁶⁸ Ibidem, 52

1.5 Onderwijs na de Apartheid (1991 - heden)

Na de afschaffing van de Apartheid stond het ministerie van Onderwijs voor de grote taak om het onderwijs in alle gebieden in Zuid-Afrika gelijk te trekken en neutraal te laten zijn. Een eerste voorzet werd gedaan via het 'White Paper on Education and Training', geschreven en uitgegeven door het ministerie van Onderwijs.⁶⁹ Door de tijdelijke grondwet van 1993 werd Zuid-Afrika opgedeeld in negen provincies die redelijke autonomie hadden, ook op het gebied van onderwijs. Elke provincie was verantwoordelijk voor het vernieuwen en herzien van het onderwijsbeleid in de eigen provincie. Ook financieel kwamen er middelen beschikbaar: in 1995 werd 22% van het totale overheidsbudget besteed aan het onderwijs. Ter vergelijking: in Nederland was dat in hetzelfde jaar 12% van het totale overheidsbudget. Bovendien stelde de regering van Nationale Eenheid verplicht gratis onderwijs in voor alle kinderen voor de eerste tien schooljaren.⁷⁰ Naast alle bureaucratische maatregelen was in het 'White Paper' ook aandacht voor het omscholen van docenten en het herzien van de schoolboeken. In het beleidsstuk werd gesteld dat zonder (om)geschoolde docenten het nieuwe onderwijsbeleid niet het gewenste effect zou hebben.⁷¹ Om deze veranderingen te laten plaatsvinden werden conferenties ingesteld, zoals het "project for alternative education" in 1993. Deze academische conferentie zorgde voor contact tussen groepen die tijdens de Apartheid niet met elkaar gesproken en gewerkt zouden hebben.⁷² In dit soort bijeenkomsten werd aandacht besteed aan de nieuwe curricula en de manier waarop deze curricula in het onderwijs vorm moesten krijgen. Onder invloed van deze en andere conferenties, commissies en organisaties ontstond er een nieuw onderwijsmodel dat zowel Britse als Amerikaanse invloeden kende.⁷³ Ondanks veel moeite vanuit de overheid om het onderwijs gelijk te trekken, was het in de praktijk van het klaslokaal soms erg lastig om een nieuwe start te maken, soms zelfs simpelweg doordat het geld ontbrak om nieuwe schoolboeken te kopen.⁷⁴ Onder andere vanwege dit soort redenen werd besloten om achterstevoren te gaan werken: in plaats van het onderwijs vanaf standaard 1 te herzien werd besloten om de curricula van

⁶⁹ Department of Education, 'White Paper on Education and Training' (versie 15 maart 1995) <http://www.info.gov.za/whitepapers/1995/education1.htm> (17 mei 2012)

⁷⁰ Ibidem

⁷¹ Ibidem

⁷² Krimp, *Geskiedenis vir almal*, 21

⁷³ Ibidem, 27

⁷⁴ Ibidem, 28

de eindexamenklassen te herzien omdat dit docenten zou dwingen om hun onderwijssysteem aan te passen. In dit kader is vooral Curriculum 2005 uit 1996 een mooi voorbeeld. Dit curriculum stelt een nieuwe onderwijsvorm voor, namelijk het 'Outcome Based Education'. Deze vorm is gericht op een actief proces tussen docent en leerling waarbij de leerling het centrum van het leerproces is. Het leert ze om vragen te stellen over de leerstof waarbij ze gestimuleerd worden om verder te kijken. Curriculum 2005 werd in 1998 geïntroduceerd in het curriculum van standaard een, in 1999 in standaard twee, standaard drie en zeven in 2000 en de resterende in 2001.⁷⁵ Dit curriculum zorgde voor een verandering in het doceren van de lesstof, maar ook in de manier van toetsen en examens afnemen. De focus verschoof van het leren van informatie naar het kunnen beredeneren van de lesstof. Veel van de hervormingen zijn gericht op het neutraliseren van het onderwijs en om de leerlingen actief bij de lesstof te betrekken en hen verder te laten kijken dan hun neus lang is. Deze actieve manier van lesgeven zorgt ervoor dat de controle van de overheid minder wordt. Dit gegeven is een breuk met het verleden waar het (geschiedenis)onderwijs gebruikt werd om via het onderwijs controle te houden op de leerlingen en op de lesstof.

⁷⁵ South African Yearbook 2001/2002 (Pretoria 2001) 188

Hoofdstuk 2: Onderwijsbeleid

Elke staat heeft onderwijsbeleid waaruit blijkt wat de toekomstperspectieven zijn voor het onderwijs in dat land. Dit beleid heeft grote invloed op hoe lesgegeven wordt en vooral ook op de onderwerpen in het curriculum. In dit hoofdstuk worden de twee hoofdrolspelers van het onderwijsbeleid in de periode 1910-2011 toegelicht: de Nasionale Party en het Afrikaans Nationaal Congres (ANC). Deze twee partijen hebben grote invloed gehad op het onderwijs. Per partij beschrijf ik de initiatieven die ze genomen hebben en de verschuivingen die deze hebben teweeggebracht.

2.1 Onderwijsbeleid Nasionale Party

De Nasionale Party kwam in 1923 aan de macht. Al vanaf het begin was de partij sterk tegen de verengelsing die in Zuid-Afrika was opgetreden na het eind van de Boerenoorlog. Zij zag dit als een miskening van de Zuid-Afrikaanse cultuur, taal en tradities en de Nasionale Party zette zich ervoor in om deze cultuur te behouden.⁷⁶ De verengelsing werd als ongewenst gezien en moest tegengewerkt worden. In de nationale verkiezingen is onderwijs vaak de inzet geweest van de verkiezingsstrijd tussen de Volksparty en de Nasionale Party. Hierbij ging het in 1938 over de politieke neutraliteit van het onderwijs. Volgens de Volksparty leidde dit tot een onmogelijke positie bij onderwijzers omdat onderwijs volgens hen niet politiekneutraal kon zijn. Het zorgde ervoor dat onderwijzers de vaderlandse geschiedenis niet meer doceerden uit angst om niet politiekneutraal te zijn.⁷⁷ De Nasionale Party wilde juist wel aandacht voor de vaderlandse geschiedenis want:

*Verwoerd wou ook probeer om die Afrikanerjeug bewus te maak van sy historiese herkoms, sy huidige plek en van 'n toekomstideaal waardeur sy historiese neerlaag onder die Britse bewind met 'n soewereine onafhanklikheidstrewa herstel moes word.*⁷⁸

De politieke strijd was erop gericht om via het onderwijs de Afrikaanse jeugd in een in politiek opzicht mondig volk te veranderen. Hierbij werd ingezet op het Afrikaans nationalisme, de Afrikaanse taal en het verder afstand nemen van Groot-Brittannië. Ondanks de strijd van de Nasionale Party stond de Hertzog-regering niet toe dat de

⁷⁶ J.H. le Roux en P.W. Coutzer, *Die Nasionale Party deel 2 - de eerste bewindsjaren 1923-1934* (Bloemfontein 1980) 435

⁷⁷ J.H. le Roux en P.W. Coutzer, *Die Nasionale Party deel 4 - die "gesuiwerde" nasionale party 1934-1940* (Bloemfontein 1986) 163

⁷⁸ Ibidem, 165

leerlingen blootgesteld werden aan propaganda in het klaslokaal. Ondanks deze tegenslag bleef de Nasionale Party volhouden dat inwoners van een land verschillende politieke voorkeuren kunnen hebben, maar dat er een gezamenlijke cultuurhistorische traditie moet zijn.⁷⁹ Ook ging het bij verkiezingen vaak om het taalvraagstuk in Zuid-Afrika, hoeveel ruimte wordt er voor de Engelse taal gelaten, hoeveel ruimte krijgt het Afrikaans en hoe werkt dat in de praktijk? In de verkiezingsstrijd van 1943 was dit een van de belangrijke punten tussen de Nasionale Party en de Volksparty. Hierbij koos de Nasionale Party de Afrikaanse cultuur als thema: men moest trots zijn en die cultuur steunen.⁸⁰ Wel was ze tegen het idee van de Volksparty om de leraren een eed van trouw aan de regering te laten zweren. De politiek mocht volgens hen alleen ingrijpen in het onderwijs als er staatsondermijnende elementen werden gedoceed.⁸¹

In 1942 was er een debat in de Volksraad waarbij de regering werd ervan werd beschuldigd dat zij via schoolkinderen de onderwijzers zou bespioneren. De regering nam afstand van deze beschuldiging en verschuilde zich achter het feit dat het de regionale besturen zijn die deze beslissingen nemen en niet de regering. Enige tijd later bleken deze praktijken inderdaad voor te komen. Ondanks dat vele partijen het immoreel vonden, bleek de spionage via leerlingen een goede controle te zijn op de denkbeelden van docenten. De regering vond dit een manier om in tijden van oorlog of dreiging van gevaar de controle te behouden.⁸² In de tweede helft van de jaren vijftig werd het staatsbelang alleen maar groter. Met de groei van subsidies in het onderwijs nam ook de staatscontrole toe. In het onderwijs werd tot doel gesteld dat leerlingen hun plek in de samenleving leerden kennen. Dit gold voor zowel de zwarten via het Bantu-onderwijs als de blanken via het staatsonderwijs.⁸³

In het verkiezingsmanifest van 1970 werd over het onderwijs gesproken. De Nasionale Party wilde zich inzetten voor beter onderwijs voor meer mensen. Ze presenteerde zich als een partij die het onderwijs heeft versterkt en flink heeft uitgebreid over het land. Daarnaast maakte ze zich sterk voor onderwijs in de moedertaal. Deze was niet

⁷⁹ Ibidem, 165

⁸⁰ P.W. Coutzer, *Die Nasionale Party deel 5 - van oorlog tot overwinning 1940-1948* (Bloemfontein 1994) 262

⁸¹ Ibidem, 302

⁸² Ibidem, 305

⁸³ Genet en van Bommel, *Aan het begin van de regenboog*, 31-33

automatisch het Afrikaans; ook Engels was mogelijk of een van de vele stamtalen die in de tijd van het Bantu-onderwijs gedoceerd werden.⁸⁴ Dit laat zien hoe groot de regionale verschillen waren. Op veel plaatsen was onderwijs in het Engels verplicht geworden. Vooral in de binnenlanden en het platteland van Zuid-Afrika echter bleef het Afrikaans de belangrijkste taal. In het onderwijs zie je dit verschil duidelijk in de stichtingen van scholen terug. In de Kaapkolonie waren Britse scholen de norm en in de binnenlanden de Afrikaanse CNO-scholen.

Na de Soweto opstanden van 1976 werden twee commissies ingesteld die het onderwijs wilden hervormen. Dit leidde tot centralisatie van het onderwijs waardoor dit alleen maar meer onder staatscontrole en -invloed kwam te staan.⁸⁵ In het algemeen kan gezegd worden dat de Nasionale Party via het onderwijs controle wilde houden op de jeugd en haar invloed gebruikte om hun partijpolitiek via de schoolboeken te verspreiden. De geschiedenis was blank en gericht op de Afrikaanse cultuur die hooggehouden moest worden.⁸⁶ Langzaam ontstonden kritische geluiden vanuit de geschiedenisdocenten zelf die zich verzetten tegen de eenzijdige geschiedenis. Kleine initiatieven voor kritische geschiedenis werden rond 1990 opgericht, geïnspireerd op Brits model. Deze initiatieven bleven klein en werden pas na het einde van de apartheid verder uitgewerkt.⁸⁷ In de aanloop naar de afschaffing van de apartheid gebeurde er op onderwijsgebied weinig. Het beleid werd gecontinueerd. Na de afschaffing van de apartheid bleek het onderwijs een van de gebieden te zijn waarop snel hervormingen doorgezet moest worden. Het onderwijs was grotendeels blank, de onderwijsmethodes waren blank en het geheel werd door blanken bestuurd. De decentralisatie van het onderwijs in vooral de zwarte thuislanden was niet bevorderlijk voor snelle hervormingen. Dit leidde tot grote verschillen in het onderwijs en veel initiatieven om het onderwijs uit het slop te trekken.

Een aantal hiervan is in het eerste hoofdstuk genoemd, zoals het 'project for alternative education', 'outcome based education' en 'Curriculum 2005'. Al deze initiatieven hebben op een of andere manier vorm gegeven aan het onderwijs dat vandaag de dag bestaat in Zuid-Afrika. Vanaf 1994 is echter de Nasionale Party niet meer aan de macht, maar heeft

⁸⁴ Verkiezingsmanifes van die Nasionale Party, 1970

⁸⁵ Genet en van Bommel, *Aan het begin van de regenboog*, 49-51

⁸⁶ Ibidem, 73

⁸⁷ Ibidem, 78

het Afrikaans Nationaal Congres deze overgenomen en voert dit nieuwe onderwijsbeleid uit.

2.2 Onderwijsbeleid Afrikaans Nationaal Congres, ANC

Vanaf 1994 geeft het Afrikaans Nationaal Congres (ANC) verkiezingsmanifesten uit waarin het zijn standpunten toelicht. Omdat het ANC vanaf 1994 de meerderheid bezet in het Afrikaans parlement, heeft het een grote invloed op het onderwijsbeleid in Zuid-Afrika. In het verkiezingsmanifest van 1994 wilde het ANC onderwijs voor iedereen en benoemde het daarbij dat de Nasionale Party mensen te lang het recht op onderwijs had ontzegd. Het ANC pleitte voor tien jaar gratis en verplicht onderwijs voor iedereen, het verdubbelen van gratis schoolboeken, het toestaan van onderwijs in de moedertaal en het gelijktrekken van de onderwijsslonden in geheel Zuid-Afrika.⁸⁸

In 1995 zette het ANC in op een syllabus die voor het hele land zou gelden. In deze syllabus werd een nieuwe start met het onderwijs gemaakt. Deze syllabus werd voor iedereen beschikbaar gesteld en werd aangegeven welke onderwerpen behandeld moesten worden. Naast dat aangegeven werd wat behandeld moest worden werden ook veel geschiedenisonderwerpen weggelaten.⁸⁹ Deze syllabus was ook bedoeld als nieuwe leidraad voor het geschiedenisonderwijs tijdens de Apartheid. Toch leidde de syllabus niet tot een verbetering doordat voor veel docenten onderwerpen als de Apartheid te lastig waren om te doceren.

In 1996 werd opdracht gegeven voor het project Curriculum 2005. Curriculum 2005 was een initiatief wat het geschiedenisonderwijs zou moeten hervormen en verbeteren. Echter ook hier werd de keuze gemaakt om de vaak lastige onderwerpen niet te bespreken en enkel de Afrikaanse geschiedenis van voor 1950 te behandelen. De Boerenoorlog wordt hier dus wel onderwezen.⁹⁰ In dit project werd een aantal voorstellen gedaan zoals het zoveel mogelijk schrappen van beladen informatie uit het geschiedenisonderwijs en het samenvoegen van geschiedenis en aardrijkskunde tot een nieuw vak: *social science*.⁹¹ Dit

⁸⁸ ANC, '1994 National Election Manifesto (versie 1994) <http://www.anc.org.za/show.php?id=262> (27-05-2012)

⁸⁹ Krimp, *Geskiedenis vir almal*, 23

⁹⁰ Ibidem, 24

⁹¹ Ibidem, 24

concept leidde tot veel kritiek, onder andere omdat geschiedenis en aardrijkskunde als apart vakken kwamen te verdwijnen. Ook was in dit curriculum weinig aandacht voor regelgeving en praktische invulling van de voorgestelde veranderingen. Dit zorgde ervoor dat veel leraren op de oude manier les bleven geven en weinig veranderingen plaats vonden.⁹²

In de verkiezingscampagne van 1999 werd het onderwijs een belangrijk onderwerp voor het ANC. Onderwijs is volgens hem geen privilege, maar een recht. In dit manifest werd gepleit voor vrij en verplicht onderwijs voor iedereen, ook voor mensen die het niet kunnen betalen. Ook werd een pleidooi gehouden voor meer scholen in townships en achterstandsbuurten zodat daadwerkelijk alle kinderen toegang krijgen tot school. Het niveau van het onderwijs werd ook aangepakt. Zo werden trainingen aangeboden om docenten te scholen en naar een hoger niveau te tillen.⁹³

In dezelfde tijd was er veel kritiek op het concept van het Curriculum 2005. Dit leidde tot het aanstellen van een commissie in 2000 om het curriculum te evalueren. Deze commissie, de 'History/Archeology Panel to Minister of Education', deed onderzoek en benoemde in haar conclusie dat het geschiedenisonderwijs op scholen van belang is om het geheugenverlies in een land tegen te gaan en om te voorkomen dat in de toekomst dezelfde fouten gemaakt worden die in het verleden ook gemaakt zijn. Ook adviseerde zij dat er een nationale commissie moest komen die de verantwoordelijkheid moest krijgen over al het onderwijs op het gebied van geschiedenis.⁹⁴ Deze aanbeveling nam de minister over en dat leidde tot de oprichting van het 'South African Historical Project'. Ook deze organisatie bleef tegen problemen zoals de decentralisatie aanlopen, maar zij introduceerde wel een nieuwe onderwijsvorm: de zogenoemde 'outcome based education'. Geschiedenis werd erop gericht dat leerlingen zelf bronnen moesten analyseren en zelf met de lesstof aan de slag gingen in plaats van dat ze het lesboek uit hun hoofd leerden en daarmee een goed cijfer haalden.⁹⁵ De adviezen van de commissie werden meegenomen in het ontstaan van het nieuwe curriculum in 2002, 'The revised

⁹² Krimp, *Geskiedenis vir almal*, 24

⁹³ ANC, '1999 National Election Manifesto - The next five years, our programme (versie 1999) <http://www.anc.org.za/show.php?id=2548> (27-05-2012)

⁹⁴ Ibidem, 25

⁹⁵ Krimp, *Geskiedenis vir almal*, 26

national curriculum statements for grades 7 - 9 and 10-12'. In dit curriculum is veel aandacht voor de interpretatie van bronnen en het historisch bewustzijn. Deze invloeden worden duidelijk Brits en Amerikaans genoemd.⁹⁶ Bewust werd eerst gewerkt aan het nieuwe curriculum van de eindexamenklassen omdat dit docenten zou dwingen de manier van onderwijs te veranderen. Dit curriculum wordt in hoofdstuk drie besproken.

Vanaf 2004 zijn de verkiezingsmanifesten van het ANC korter over het onderwijs. In het manifest uit 2004 werd het onderwijs vooral benoemd om mensen verder te helpen en zich te laten ontwikkelen. De overheid moest ervoor zorgen dat het onderwijs voor iedereen toegankelijk is. In zijn visie voor 2014 noemde het ANC het onderwijs de basis voor een goede baan, goed burgerschap en een gezonde maatschappij.⁹⁷

“Education is a means of promoting good citizenship as well as preparing our people for the needs of a modern economy and a democratic society”.

Met deze zin opende het onderwijshoofdstuk van het verkiezingsmanifest van 2009. Onderwijs werd duidelijk gezien als middel om goed burgerschap te creëren. Ook in dit manifest werd gratis en vrij onderwijs voor iedereen verdedigd.⁹⁸ In het laatste manifest van 2011 werd aan de hand van speerpunten het beleid van het ANC weergegeven. Hierin werd weliswaar het onderwijs besproken, maar wel steeds korter en bondiger. Onderwijs moest, zoals in alle manifesten genoemd werd, gratis en toegankelijk zijn voor iedereen. Daarnaast bleef het ANC zich inzetten voor het verhogen van het niveau van het onderwijs.⁹⁹

In het onderwijsbeleid van het ANC is te zien dat ze veel van het beleid van de Nasionale Party ongedaan probeert te maken en het onderwijs voor iedereen willen openstellen en voor iedereen toegankelijk wil maken. Daarnaast maakt het congres zich sterk voor neutraal onderwijs of in ieder geval neutraler onderwijs dan tijdens de apartheid. Wat van dit laatste concreet het resultaat is, is te zien in de analyse van de curricula.

⁹⁶ Ibidem, 27

⁹⁷ ANC, '2004 National Elections Manifesto (versie 2004) <http://www.anc.org.za/show.php?id=2556> (27-05-2012)

⁹⁸ ANC, '2009 National Elections Manifesto (versie 2009) <http://www.anc.org.za/docs/manifesto/2009/manifesto.pdf> (27-05-2012)

⁹⁹ ANC, '2011 Local Government Manifesto (versie 2011) http://www.anc.org.za/docs/manifesto/2011/lge_manifeston.pdf (27-05-2012)

Hoofdstuk 3: Analyse van de curricula

In de periode na de afschaffing van de apartheid passeerden verschillende curricula de revue in Zuid-Afrika. Een curriculum is een overzicht waarin de overheid aangeeft welke onderwerpen gedoceerd moeten worden op scholen. Ook kan de overheid een curriculum gebruiken om het onderwijs te sturen. Behalve dat dit curriculum aangeeft welke onderwerpen gedoceerd moeten worden, gaat het gedetailleerd in op wat de leerlingen nodig hebben voor het vak. Zo werd vastgesteld dat elke leerling een tekstboek en notitieblok nodig heeft en dat elke docent de beschikking moet hebben over een globe, kaarten, atlassen, woordenboeken en een internetverbinding voor het aanvullende materiaal op internet. Ook kregen docenten tips: dat ze kranten en tijdschriften in de les kunnen gebruiken en dat ze de leerlingen via dvd's en cd's extra kunnen stimuleren. Ook werd het gebruik van internet vanuit de overheid gestimuleerd. In het curriculum wordt ook uitgelegd hoeveel les de leerlingen per standaard krijgen in het vak. De vraag wat geschiedenis precies is, wordt in het curriculum beantwoord. Geschiedenis helpt mensen, volgens de overheid, om te verstaan en te begrijpen hoe menselijke acties vanuit het verleden hun impact hebben op het heden en dit beïnvloeden. Het vak is erop gericht interesse voor het verleden te ontwikkelen, kennis te creëren over datgene wat gebeurd is, het vermogen te scheppen om een historisch proces te analyseren en historische concepten, bronnen en bewijzen te kunnen begrijpen. Naast deze algemene bewoordingen volgt een lijst met specifieke vaardigheden als informatie verzamelen, bronnen beoordelen, het voorkomen van standplaatsgebondenheid en het belang zien van het conserveren van het verleden.

In dit hoofdstuk bespreek ik de curricula van 2002 en 2011. Ik heb gekozen om alleen deze curricula te behandelen omdat de informatie het recentst is. Daarnaast was het curriculum van 2002 een grote verandering ten opzichte van de voorgaande curricula. Ook kan in deze tijdspanne van negen jaar gekeken worden welke veranderingen zich hebben voorgedaan. Per curriculum wordt gekeken naar vier elementen:

- de onderwerpen die in de verschillende standaards behandeld worden.
- de verhouding internationale en Afrikaanse geschiedenis
- in welke standaard wordt de Boerenoorlog behandeld
- hoe uitgebreid zijn de curricula op het gebied van regelgeving en vastleggen van onderwerpen.

3.1 Het curriculum van 2002

Het curriculum van 2002 behandelt standaard 7, 8 en 9. Het geschiedenisdeel van het curriculum start met de eisen die gesteld worden aan de leerling. Er worden leerdoelen geformuleerd en aan de hand daarvan concrete indicatoren opgesteld waaraan men kan zien dat de leerlingen aan de eisen voldoen. Daarnaast worden puntsgewijs de onderwerpen behandeld die in de drie standaarden behandeld moeten worden.

Standaard 7	Standaard 8	Standaard 9
Ontstaan van beschavingen	Franse revolutie	Tweede Wereldoorlog
Wereldwijde handel	Industrialisatie	Ontstaan van mensenrechten
Kolonisatie	Zuid-Afrikaans verzet tegen de Britse overheerser	Apartheid in Zuid-Afrika
Amerikaanse revolutie	Kolonisatie gezien vanuit de gekoloniseerde landen	Koude oorlog
	Eerste Wereldoorlog	Hedendaagse problemen
		Afrikaanse economie

In de gespecificeerde uitwerking van het curriculum komt naar voren welke onderwerpen bij deze algemene onderwerpen uitgediept moet worden. Hierin is te zien dat veel onderwerpen gelinkt worden aan de (Zuid-) Afrikaanse geschiedenis. Onder de noemer “Zuid-Afrikaans verzet tegen de Britse overheerser” wordt ook de Boerenoorlog behandeld. Deze oorlog, die hier de Zuid-Afrikaanse oorlog heet, wordt behandeld aan de hand van twee leidende vragen: wie was betrokken bij de oorlog en hoe heeft dit invloed gehad op de levens van de betrokkenen? Tijdens dit onderwerp worden ook andere oorlogen tussen de Engelsen en Zuid-Afrikaanse volken behandeld waarbij de docent zelf mag kiezen welk volk er gekozen wordt. In het curriculum worden twee voorbeelden genoemd: de Zulu-oorlog of de oorlog met de Pedi-volken.

Wat opvalt in het curriculum is dat er onderwerpen genoemd worden en richting gegeven wordt aan wat er binnen dat onderwerp behandeld zou kunnen worden, maar geen keuze gemaakt wordt in wat behandeld moet worden. Dit is ook al te zien in de titel van de stofbeschrijving: ‘knowledge focus’. Ook in de uiteindelijke richtlijnen voor de toetsen staan

geen specifieke stufeisen genoemd, maar enkel globale beschrijvingen wat een leerling moet kunnen.

3.2 Het curriculum van 2011

Het curriculum van 2011 is enkel voor social science, ofwel geschiedenis en aardrijkskunde. Wat hierin opvalt is dat standaard 4 tot en met 6 slechts schematisch zijn weergegeven. De belangrijkste onderwerpen staan er en er wordt een richting gegeven voor de projecten. Zo is vastgelegd dat er in standaard 3 tot en met 9 drie geschiedenisprojecten moeten zijn gehouden en drie aardrijkskundeprojecten. Voor deze projecten worden richtlijnen gegeven voor onderwerpen. Zo is er een advies om het project in standaard 3 te laten gaan over lokale geschiedenis en het adviesonderwerp voor standaard 6 is het leven van een Zuid-Afrikaanse leider. Voor standaard 7 tot en met 9 is dit anders en is per onderwerp precies uitgewerkt waar bij elk onderwerp de accenten liggen en wat belangrijk is. Voor standaard 10 tot en met 12 bestaat weer enkel het schematisch overzicht.

Het onderwijs is opgedeeld in verschillende fasen. De eerste fase van het primair onderwijs, standaard 1 tot en met 3, is vooral gericht op het aanleren van basisvaardigheden als lezen en schrijven. Voor deze fase bestaat geen apart curriculum voor geschiedenis. Hierdoor begint de bespreking van het curriculum bij de tweede fase van het primair onderwijs, standaard 4.

Tweede fase primair onderwijs			
	Standaard 4	Standaard 5	Standaard 6
Periode 1	Lokale geschiedenis	Jagers en verzamelaars en herders in Zuid-Afrika	Een Afrikaans koninkrijk van lang geleden: Mapungubwe
Periode 2	Leren van leiders	De eerste boeren in Zuid-Afrika	Ontdekkers vanuit Europa ontdekken Zuid-Afrika
Periode 3	Transport door de tijd heen	Een oude Afrikaanse samenleving: Egypte	Democratie en burgerschap in Zuid-Afrika
Periode 4	Communicatie door de tijd heen	Overzicht van de provincies in Zuid-Afrika	Medicijnen door de tijd heen

Standaard 4 tot en met 6 zijn vergelijkbaar met de laatste drie jaar op het basisonderwijs in Nederland. Leerlingen sluiten hier hun algemene vorming af. Wat in dit deel van het curriculum opvalt, is dat het twee grote lijnen bevat: als eerste gehele geschiedenis in grote stappen en als tweede de geschiedenis van Afrika. Van de twaalf onderwerpen zijn er vijf onderwerpen over Zuid-Afrika, twee onderwerpen over Afrika en vijf onderwerpen over de algemene geschiedenis.

Eerste fase secundair onderwijs			
	Standaard 7	Standaard 8	Standaard 9
Periode 1	Het koninkrijk van Mali en de stad Timboektu in de 14e eeuw	Industriële revolutie in Groot-Brittannië en Zuid-Afrika vanaf 1860	Tweede Wereldoorlog (1919-1945)
Periode 2	Transatlantische slavenhandel	De minerale revolutie in Zuid-Afrika	De Koude Oorlog en de nucleaire dreiging (1945-1990)
Periode 3	Kolonisatie van de Kaap in de 17e en 18e eeuw	De strijd om Afrika in de late 19e eeuw	Veranderingen in de Zuid-Afrikaanse geschiedenis tussen 1948 en 1950
Periode 4	Conflicten in de kaapkolonie aan het begin van de 19e eeuw	Eerste Wereldoorlog (1914-1918)	Veranderingen in de Zuid-Afrikaanse geschiedenis tussen 1960, 1976, 1994)

Standaard 7 tot en met 9 zijn vergelijkbaar met de eerste drie jaar in het secundair onderwijs in Nederland. In dit deel van het curriculum worden de grote geschiedenislijnen behandeld en is ook aandacht voor de Europese geschiedenis als de industriële revolutie en de Wereldoorlogen. Naast deze Europese geschiedenis is ook hier veel aandacht voor Afrikaanse geschiedenis of raakt het de Afrikaanse geschiedenis in bijvoorbeeld de transatlantische slavenhandel. In dit deel zijn vijf onderwerpen Europese geschiedenis, vijf onderwerpen Zuid-Afrikaanse geschiedenis en drie onderwerpen Afrikaanse geschiedenis.

Tweede fase secundair onderwijs			
	Standaard 10	Standaard 11	Standaard 12
Onderwerp 1	De wereld rond 1600	Communisme in Rusland 1900 - 1940	De Koude oorlog
Onderwerp 2	Expansie en oorlog in de 15e tot 18e eeuw	Kapitalisme in de Verenigde Staten 1900-1940	Onafhankelijk Afrika
Onderwerp 3	De Franse revolutie	Ontstaan van rassenleer in de eind 19e en 20e eeuw	Protesten vanuit de samenleving in Zuid-Afrika 1950-1990
Onderwerp 4	Verandering in Zuid-Afrika na 1750	Nationalisme in Zuid-Afrika, het Midden Oosten en Afrika	Protesten vanuit de samenleving in Zuid-Afrika 1970-1980
Onderwerp 5	Koloniale expansie na 1750	Apartheid in Zuid-Afrika 1940-1960	De komst van democratie in Zuid-Afrika en in het reïne komen met het verleden
Onderwerp 6	De Zuid-Afrikaanse oorlog en de Unie van Zuid-Afrika	<i>Geen onderwerp</i>	Het einde van de Koude Oorlog en het ontstaan van een nieuwe wereldorde

In deze laatste fase van het secundair onderwijs werkt het geschiedenisonderwijs niet meer in periodes maar per onderwerp. In dit deel wordt een gedeelte van de geschiedenis herhaald. Zo is de Koude Oorlog ook in standaard 9, periode 2 behandeld. In dit curriculum valt op dat een groot deel Afrikaanse geschiedenis beslaat of onderwerpen behandeld worden die te maken hebben met de Afrikaanse geschiedenis, zoals het ontstaan van de rassenleer. Daarnaast is duidelijk te zien dat dit het laatste deel van het curriculum is. Standaard 12 sluit af met evaluerende geschiedenis: terugkijken naar wat geweest is en het laten ontstaan van nieuwe ordes zoals na de Apartheid in Zuid-Afrika of het einde van de Koude Oorlog op het noordelijk halfrond. Dit is ook het curriculum waarin de Boerenoorlog genoemd wordt, hier de Zuid-Afrikaanse oorlog genoemd. In standaard 8 is aandacht voor de vondst van goud en diamanten en de strijd om Afrika in de late 19e eeuw: onderwerpen die toewerken naar de Boerenoorlog.

3.3 Vergelijking

Als we deze twee curricula vergelijken, is te zien dat er tussen 2002 en 2011 andere keuzes zijn gemaakt in de onderwerpen die behandeld worden. Zo worden in 2002 de Amerikaanse revolutie, de Apartheid en het Zuid-Afrikaans verzet tegen de Britten behandeld en zijn deze onderwerpen in 2011 deels verdwenen. Bij het onderwerp 'Veranderingen in de Zuid-Afrikaanse geschiedenis' wordt het een en ander nog behandeld, maar minder uitgebreid dan in het curriculum van 2002. De Boerenoorlog is in 2011 verplaatst naar standaard 10, de Apartheid naar standaard 11 en de Amerikaanse revolutie komt niet meer voor.

Concluderend kan gezegd worden dat in het curriculum van geschiedenis relatief veel aandacht is voor de eigen geschiedenis. Daarnaast is ook aandacht voor de Europese geschiedenis en worden de grote gebeurtenissen uit de Europese geschiedenis genoemd. Elementen die tot het Nederlandse curriculum behoren, zoals de Grieken en de Romeinen of de Middeleeuwen, worden in dit curriculum niet behandeld maar zijn ook geen deel van de Zuid-Afrikaanse geschiedenis geweest. De behandeling van de eigen geschiedenis is voor een groot deel een logisch geheel. De historie die gedoceerd wordt, vertelt veel over het eigen verleden en waar het land vandaan komt. Hierdoor lijkt het dat Zuid-Afrika in het reine is gekomen met zijn eigen geschiedenis en daarom deze doceert. Wat geschreven staat kan echter verschillen met de daadwerkelijke situatie in de klas. Hoe en op welke manier deze geschiedenis gedoceerd wordt, is sterk afhankelijk van de docent, de beschikbare lesmethode en de locatie van de school.

Hoofdstuk 4: Geschiedenislesboeken over de Boerenoorlog

Tussen de wetgeving en richtlijnen vanuit de overheid en de praktijk van het klaslokaal zitten vaak grote verschillen. De overheid kan aangeven wat gedoceerd moet worden en de schrijvers van schoolboeken vertalen dit in lesmethoden. Wat is in de afgelopen honderd jaar gedoceerd over de Boerenoorlog en op welke manier? In dit hoofdstuk geef ik hiervan een overzicht. Behalve inhoudelijke verschillen zijn tussen de diverse schoolboeken ook kwantitatieve verschillen aan te wijzen. Hoeveel bladzijden worden besteed aan het bespreken van de Boerenoorlog en welke steekwoorden worden gebruikt? Eerst maak ik een kwantitatieve analyse van de verschillende schoolboeken en daarna richt ik me op de inhoudelijke verschillen. Er is gekozen voor vijf schoolboeken, elk uit een verschillend jaar: 1910, 1936, 1939, 1975 en 1995. Deze vijf jaartallen geven een beeld van de verschillende manieren van overheidsbeleid onder de Nasionale Party en het ANC. Daarnaast zit er genoeg afstand tussen de jaren om de verschillen in de geschiedschrijving te zien.

4.1 Kwantitatieve analyse schoolboeken

Voor de kwantitatieve analyse wordt er gekeken naar de verhouding van het aantal bladzijden dat over de Boerenoorlog gaat ten opzichte van het totaal aantal bladzijden.

	Aantal bladzijden totaal	Aantal bladzijden Boerenoorlog	Percentage
1910	195	7	3,6%
1936	144	7	4,9%
1939	207	11	5,3%
1975	204	6	2,9%
1995	175	2	1,1%

Deze tabel laat zien dat er in de geschiedenisboeken relatief weinig aandacht wordt besteed aan de Boerenoorlog. Elf pagina's is het maximale wat besteed wordt aan dit onderwerp; bij alle andere boeken is dit een stuk minder. In elf pagina's kan er veel of weinig informatie gegeven worden en deze informatie kan gekleurd zijn of niet. Naast deze numerieke analyse is het dus ook interessant om te kijken welke steekwoorden gebruikt worden om de oorlog te beschrijven. Zo zegt het bijvoorbeeld veel welke naam de oorlog

wordt gegeven. Wordt verhaald over de Boerenoorlog, de Anglo-Boerenoorlog, de Engelse oorlog of de Vrijheidsoorlog? Een andere maatstaf is hoe uitgebreid ingegaan wordt op de veldslagen die plaatsvonden. De volgende onderwerpen heb ik geselecteerd om een vergelijking te kunnen maken:

- naamgeving van de oorlog
- benoemen van veldslagen
- wat was de aanleiding voor de oorlog
- wie is er begonnen met de oorlog

Deze onderwerpen zijn gekozen omdat ze naar mijn idee bepalende elementen zijn in de oorlog. Het wijziging of weglaten van een van deze elementen kan een verandering van de geschiedschrijving betekenen.

	Naamgeving	Benoemen veldslagen	Aanleiding oorlog	Begonnen met de oorlog
1910	Boerenoorlog	Ja, meer zeer kort en weinig details	Engelse dreiging voor de inname van de republieken	Britten
1936	Boerenoorlog in de titel, in de tekst Vrijheidsoorlog	Ja, beide kanten maar wel kort en bondig.	Engelse dreiging voor de inname van de republieken	Britten
1939	Engelse oorlog	Deels, vooral aandacht voor slagen die door de Boeren werden gewonnen	Strengere eisen en bemoeienis van de Engelsen aan de Boeren.	Britten
1975	Anglo-Boerenoorlog	Ja, maar zeer beknopt	Engelse bemoeienis met de republieken	Britten
1995	South-African war	Geen	Vondst van goud en diamanten	Britten

Als de vijf boeken met elkaar vergeleken worden, is te zien dat er diverse verschillen zijn. De naamgeving van de oorlog is anders, maar ook de aandacht voor de veldslagen. Alle schoolboeken zijn het erover eens dat de Britten de oorlog begonnen zijn. De aanleiding

daartoe ligt volgens de meeste boeken in de dreiging van de Britten die de Boerenrepublieken zouden willen aanvallen.

4.2 Inhoudelijke analyse schoolboeken

Als er inhoudelijk naar de schoolboeken gekeken wordt, zijn naast overeenkomsten ook grote verschillen te noemen. In dit deel bespreek ik alle schoolboeken en geef ik aan wat ze wel en net behandelen.

Verre verleden (1902-1950)

Geschiedenis van Zuid-Afrika voor schoolgebruik is uitgegeven in 1910 in Paternoster, een klein dorpje in de West-Kaap. Op de voorkant van het boekje staat de Engelse vlag afgebeeld. Het is samengesteld op verzoek van de Zuid-Afrikaanse onderwijzersunie en bevat een kleine encyclopedie over de geschiedenis van Zuid-Afrika. In de inleiding wordt benoemd dat dit boekje speciaal geschreven is om bij de start van de Unie van Zuid-Afrika in gebruik te worden genomen. In de inleiding worden ook enkele aanwijzingen gegeven over welke onderwerpen behandeld moeten worden, zoals generaal De Wet, de slag op Dingaansdag en president Steyn, maar ook het lijden van de weduwen en kinderen door de vele gevallen Britten. Na een puntsgewijze maar uitgebreide behandeling van de Zuid-Afrikaanse geschiedenis wordt op bladzijde 137 voor het eerst over de Boeren gesproken. In dit stuk, over de geschiedenis van Transvaal, worden de Boeren niet al te positief afgeschilderd:

“de nieuwe staat (Transvaal) was in den beginne een verschrikkelijke warboel” of “waar het zulk een warboel was leek het een uitgezocht land voor misdadigers en avonturiers, die de wanorde nog vermeerderden en door hun daden de naam van de Boeren naar buiten slecht maakten.”¹⁰⁰

De aanloop naar de oorlog wordt beschreven vanuit de Britten. Zo wordt de aanvoer van het Britse materieel beschreven en de acties die Groot-Brittannië ondernomen had om de oorlog te voorkomen. Als de oorlog dan daadwerkelijk uitbreekt, volgt een uitgebreide beschrijving van de gebeurtenissen. De slagen in de Black Week – waar de Boeren wonnen en de Britten verliezen leden – worden kort benoemd, maar er is meer aandacht voor de zegetocht van Roberts en de ontzettingen van Ladysmith, Mafeking en Kimberley.

¹⁰⁰ Dr. E.C. Godée-Molsbergen, *Geschiedenis van Zuid-Afrika voor schoolgebruik* (Patersnoster 1910) 137

Na de opmars en de annexatie van Oranje Vrijstaat en het binnentrekken van Johannesburg en Pretoria wordt niet benoemd dat de oorlog voorbij is, maar wordt de guerrillafase besproken. Er is kort aandacht voor de interneringskampen, maar hierbij wordt alleen benoemd dat het een tactische zet was van Roberts om de guerrillastrijders te dwingen hun strijd te stoppen. Weinig aandacht wordt besteed aan de guerrillafase; het boekje gaat snel door naar de Vrede van Vereeniging in 1902. Er wordt niet beschreven wat de vrede inhield of welke voorwaarden gesteld werden; er wordt alleen benoemd dat het vrede is op 31 mei 1902 en dat de republieken hun onafhankelijkheid kwijt zijn.

In *Laer Geskiedenis vir skole in Transvaal* wordt een ander beeld van de geschiedenis geschetst. Dit geschiedenisboek uit 1936 vertelt de Zuid-Afrikaanse geschiedenis vanaf de zeventiende eeuw tot en met de Eerste Wereldoorlog. In de inleiding wordt beschreven dat dit boekje tot doel heeft leerlingen de Afrikaanse geschiedenis en de algemene geschiedenis bij de brengen alsook burgerkunde te vormen. Bij dit laatste kopje wordt vaderlandsliefde in een adem met nationalisme genoemd.¹⁰¹ Het hele boek is gewijd aan de Zuid-Afrikaanse geschiedenis en in hoofdstuk 13 wordt de Boerenoorlog behandeld. Het hoofdstuk begint met het beschrijven van de start van de oorlog. Elke Boer of grijsaard die nog op een paard kon zitten, moest meedoen in de oorlog. De Britten dachten met 50.000 tot 60.000 soldaten genoeg te hebben om de oorlog te winnen en hadden nooit in kunnen schatten dat dit een van de lastigste oorlogen in hun geschiedenis kon worden. Het lijkt in dit hoofdstuk of er een trotse Afrikaan aan het woord is.

In de titel van het hoofdstuk gaat het over de Boerenoorlog, maar in de tekst wordt herhaaldelijk gesproken over de Vrijheidsoorlog. In tegenstelling tot het boek uit 1910 is dit stuk geschreven vanuit de Boeren. De verschillende slagen worden vanuit de Boeren beschreven en de gewonnen slagen worden zelfs uitgebreider beschreven; voor de Black Week zijn twee pagina's gebruikt van het totaal van zeven pagina's. De ontzetting van de belegeringen en de opmars naar Bloemfontein, Johannesburg en Pretoria wordt in hoger tempo beschreven. Er wordt aandacht besteed aan de opmars en het verlies van de Boeren, maar waar het kan is aandacht voor de dappere strijd van de Boeren en de (kleine) successen die ze boekten. Na de inname van Bloemfontein, Johannesburg en Pretoria is uitgebreid aandacht voor de guerrillafase en de interneringskampen. In het stuk over de interneringskampen wordt het lijden van de vrouwen en kinderen beschreven,

¹⁰¹ J.J. Bezuidenhout, *Laer Geskiedenis vir Skole in Transvaal* (Germiston 1936) 8

wordt benoemd dat er 26.000 doden zijn gevallen en ook wat Emily Hobhouse voor hen heeft gedaan. Het verlies van de oorlog wordt geweten aan de kleine legermacht van de Boeren en de steeds groter wordende Engelse krijgsmacht. De Vrede van Vereeniging wordt genoemd en ook is er aandacht voor de kosten van de oorlog. Het aantal doden aan Boerse en Britse kant wordt genoemd waardoor te zien is dat de Britten veel meer verliezen hebben geleden dan de Boeren. Het hoofdstuk sluit af met een laatste uitleg over de relatie van de Britten en de Boeren. Vertaald uit het Afrikaans:

*De oorlog is allang voorbij en wij hebben geleerd om samen met de Britten te wonen. De Afrikaan moet zichzelf soms miskennen, maar we respecteren elkaar en op dit moment is de eerste minister de derde Boerengeneraal die die betrekking bekleedt.*¹⁰²

Geskiedenis vir standerds V en VI behandelt de (Zuid-Afrikaanse) geschiedenis vanaf de Franse revolutie. Er is weinig aandacht voor de internationale geschiedenis: de overgrote meerderheid van dit boek gaat over Zuid-Afrika. Het is uitgegeven in Bloemfontein in 1939 en bevat een hoofdstukindeling en enkele kaarten. Na de korte geschiedenis van Europa is er veel aandacht voor Zuid-Afrika. De Engelse overheersing, de Grote Trek en de Eerste Boerenoorlog worden uitgebreid besproken. In hoofdstuk 18 is aandacht voor de Boerenoorlog die hier de Engelse oorlog heet. In het eerste deel wordt gesproken over de uitblijvende steun voor de Boeren vanuit Duitsland, Frankrijk en Rusland. Deze toon klinkt in het hoofdstuk door: de kleine Boerenrepublieken waren machteloos tegen het grote Britse leger en zijn in de steek gelaten door de rest van de wereld. Wat verder opvalt, is dat er maar heel kort verslag wordt gedaan van de slagen in de oorlog. De plaatsen worden genoemd en beschreven wordt wie er heeft gewonnen, maar meer niet. De successen van de Boeren, in de eerste fase van de oorlog, worden toegeschreven aan het feit dat de Britse troepen nog te klein waren. Vanaf het moment dat er versterking komt, is het gedaan met de successen en worden de slagen gewonnen door de Britten. Dit element komt vaak terug, bijvoorbeeld wanneer de inname van Bloemfontein wordt besproken waar benoemd wordt dat De la Rey en De Wet probeerden Roberts nog tegen te houden maar de overmacht te groot was. Ook in de opmars en de annexatie komt dit terug: de Boeren wilden wel maar de Britten waren niet te stoppen. Over de guerrillafase is het boek niet enthousiast. De commando's waren te veel versplinterd en onderling was weinig communicatie. Hierdoor werd de oorlog wel verlengd, maar was geen sprake van

¹⁰² Ibidem, 76

het feit dat de Boeren de oorlog nog konden winnen. De Vrede van Vereeniging wordt benoemd als afsluiting van de oorlog. De rekening van het aantal doden wordt niet opgemaakt maar wel wordt benoemd dat de Boeren £ 3.000.000 kregen om de schade te vergoeden en zo snel mogelijk een eigen bestuur te krijgen. Het volgende hoofdstuk in het boek begint bij de Unie van Zuid-Afrika en start in 1909. De tussenliggende jaren worden niet besproken.

Recente verleden (1950-1995)

Het eerste boek dat lijkt op hedendaagse lesboeken is *Geskiedenis vir standaard 9* uit 1975. Het boek is opgedeeld in twee delen: deel A gaat over de Europese geschiedenis tussen 1848 en 1918 en deel B richt zich op de Zuid-Afrikaanse geschiedenis tussen 1854 en 1910. In de inleiding wordt kort uitgelegd wat de schrijvers bedoeld hebben met het boek, maar er wordt geen richting gegeven aan welke onderwerpen behandeld moeten worden of waar de accenten liggen. In hoofdstuk 15 is aandacht voor de Boerenoorlog. In de eerste zin worden voor de oorlog al twee namen genoemd: zowel Anglo-Boerenoorlog als Tweede Vrijheidsoorlog. In de rest van de tekst wordt enkel Anglo-Boerenoorlog gebruikt. De acht bladzijden geven een uitgebreid verslag van de Boerenoorlog. De tekst bevat tussenkopjes die de verschillende fasen aangeven. Ook staan er foto's bij die het geheel moeten verduidelijken. In vier bladzijden worden in sneltreinvaart de oorlog en de verschillende slagen besproken. Er is weinig aandacht voor tactieken, wat precies gebeurd is of het aantal doden. Wel wordt specifiek benoemd dat Kruger naar Nederland vertrekt in september 1900. Een foto van het schip illustreert dit.

Na de inname van de hoofdsteden start de guerrillafase waarbij benoemd wordt dat Roberts al naar Groot-Brittannië was vertrokken en Kitchener was 'achtergelaten' om de laatste zaken af te ronden. Uit deze tekst kan opgemaakt worden dat niet gedacht was aan een nieuwe oorlogsfase die nog twee jaar zou duren. De guerrillafase wordt feitelijk beschreven, zowel de successen van de Boeren als van de Britten. De interneringskampen en het netwerk van blokhutten en prikkeldraad worden de laatste fase van de oorlog genoemd, ofwel de 'uitputtingsfase'. Er wordt genoemd dat veel mensen in de interneringskampen zaten, maar over doden of de slechte omstandigheden in de interneringskampen wordt niet uitgebreid gesproken. Na de korte uiteenzetting over de interneringskampen gaat de tekst verder naar de Vrede van Vereeniging. De grote overmacht van de Britten heeft volgens de tekst de Boeren gedwongen hun strijd op te

geven. Het Verdrag van Vereeniging staat in zijn geheel afgedrukt. Er is relatief veel aandacht voor de afloop van de oorlog en de gevolgen die de oorlog heeft gehad. Zo zijn twee bladzijden gewijd aan de gevolgen van de vernietigingen van de boerderijen, de rol van de Boerenrepublieken in het Britse rijk en de opkomst van het Afrikaans nationalisme. De tekst geeft een redelijk neutraal beeld van de oorlog; de oorlog wordt namelijk van twee kanten belicht: de Britse kant en de kant van de Boeren.

Heden (1995-nu)

Het recentste boek is het enige boek dat in het Engels verschenen is. *In search of history, secondary book I* is in 1995 uitgegeven en bevat de Zuid-Afrikaanse geschiedenis tussen 1870 en 1990. Het boek begint bij de vondst van goud en diamanten en stopt bij de eerste democratische verkiezingen na de apartheid. In het boek is duidelijk te zien dat veel veranderd is op het gebied van geschiedenisonderwijs. Het boek bevat veel opdrachten en vragen en gaat in op elementen als hoe het leven was voor mensen in die tijd of wat de gevolgen waren van de diamantvondst in Kimberley voor de samenleving. In drie pagina's wordt de machtsuitbreiding van Groot-Brittannië en de Boerenoorlog, hier South-African War, besproken. De aanleiding voor de oorlog wordt gelegd bij de vondst van goud en diamanten. Door die vondsten werd Zuid-Afrika niet alleen interessant voor Britten, maar ook voor andere Europese landen waardoor Groot-Brittannië zijn macht wilde bevestigen. De Boerenoorlog wordt in zestien zinnen kort beschreven. Er worden geen slagen benoemd en geen namen genoemd van generaals - niet van Britse en niet van Boerse. Volgens deze tekst waren de Boeren enkel te stoppen door hun boerderijen plat te branden en de vrouwen en kinderen te internen. Over de annexatie van de Boerenrepublieken wordt niet gesproken. De Vrede van Vereeniging wordt benoemd, maar de gevolgen daarvan worden niet besproken. Wel wordt genoemd dat beide partijen na het tekenen van de vrede gingen zoeken naar een vorm om beide republieken weer onafhankelijk te laten worden. De volgende alinea in de tekst gaat over de Unie van Zuid-Afrika, waarin Zuid-Afrika weer één land geworden is.

4.3 Vergelijking

Vijf schoolboeken met vijf deels overeenkomstige maar ook deels verschillende verhalen. In dit schema zijn de belangrijkste elementen nog een keer genoemd en wordt per schoolboek aangegeven hoe dit boek er wel of niet op ingaat. Deze vijf zijn gekozen omdat ze een duidelijk beeld geven van de verschillende fasen van de oorlog. Ook zijn het vijf elementen die met zowel de kant van de Boeren als die van de Britten te maken

hebben. Het extra benoemen of juist weglaten van een van deze elementen kan van invloed zijn op de neutraliteit van de geschiedenis.

	Black Week	Namen Boeren generaals	Opmars Roberts en Kitchener	Guerrillafase	Internerings kampen
1910	Ja, maar kort	Ja, de la Rey, de Wet, Steyn, Smuts, Beyers	Ja, uitgebreid	Kort, vijf zinnen	Ja, maar geen cijfers over doden
1936	Ja, uitgebreid	Ja, de la Rey, de Wet, Steyn, Smuts, Beyers, Cronje, Joubert	Ja, maar vooral aandacht voor kleine successen Boeren	Ja, uitgebreid aandacht voor tactieken	Ja, aandacht voor lijden en vele doden en Emily Hobhouse
1939	Ja, maar kort	Joubert, Cronje, de Wet, de la Rey	Ja, vooral aandacht voor de overmacht op de Boeren	Kort en niet erg positief.	Ja, aandacht voor lijden en vele doden en Emily Hobhouse
1975	Ja, maar erg kort	Joubert, Cronje, de Wet, de la Rey	Ja, beide kanten belicht	Ja, feitelijk verslag vanuit de Britten en de Boeren	Ja, grote lijnen en Emily Hobhouse
1995	Nee	Nee	Nee	Nee	Ja, enkel dat ze er waren

Het eerste dat opvalt, is dat in het schoolboek van 1995 er maar zeer beperkt wordt ingegaan op de Boerenoorlog. In het boek zijn zestien regels gewijd aan de Boerenoorlog en verder wordt er geen aandacht aan besteedt. Ook tussen de andere boeken is een verloop te zien en zijn er verschillen aan te wijzen. Grofweg gezegd is de informatie in 1910 pro-Brits, is die in 1936 en 1939 vrij duidelijk pro-Boer, geeft ze in 1975 een vrij neutraal beeld en geeft ze in 1995 geen duidelijk beeld doordat maar heel beperkt wordt ingegaan op de oorlog. In vier van de vijf schoolboeken wordt ingegaan op de Boerengeneraals. Wel is het ene boek positiever over hen dan het andere: de boeken in 1936 en 1939 zijn lovend over de generaals terwijl dat van 1975 hier en daar al wat kanttekeningen plaatst. De guerrillafase wordt verschillend beschreven. De informatie hierover is kort en niet volledig, wat geldt voor alle schoolboeken. Deze periode wordt over

het algemeen in het kort beschreven als een fase die geweest is, maar niet kon zorgen dat de Boeren de oorlog konden winnen. De interneringskampen worden in alle schoolboeken genoemd, maar ook hieraan wordt op verschillende manier aandacht besteed. In het schoolboek van 1910 worden de kampen kort genoemd, maar in de boeken van 1936 en 1939 is er meer aandacht voor het leven en het lijden in de interneringskampen. Ook Emily Hobhouse en het werk dat zij gedaan heeft, wordt vaak benoemd. Haar rol wordt verder nergens uitgelegd; het lijkt voldoende een korte beschrijving te geven. In het boek van 1995 is te zien dat op de kampen enkel kort ingegaan wordt en geconstateerd wordt dat ze bestonden.

In de scriptie 'Geschiedenis vir almal' gaat Renske Krimp in op de relatie tussen geschiedenisboeken en het overheidsbeleid. Zij heeft schoolboeken onderzocht om erachter te komen wat er over de Apartheid wordt gedoceerd. In dit onderzoek besteedt zij aandacht aan het nationalisme waarbij ze benoemt dat ten tijde van het bewind van de Nasionale Party het onderwijs sterk nationalistisch was.¹⁰³ Zij benoemt dat in het geschiedenisboek 'Jouberts geskiedenis' van 1974 er uitgebreid aandacht wordt besteed aan de Grote Trek en de vestiging van de Boeren in Transvaal en Oranje Vrijstaat. Ook wordt hier de 'Vrijheidsoorlog' behandeld, zoals de Boerenoorlog in Zuid-Afrika wordt genoemd.¹⁰⁴ Zij neemt in haar scriptie de stelling dat het onderwijs tijdens de Apartheid sterk gestuurd werd door de overheid. Zij benoemt ook dat de schrijvers van de lesboeken in hun inleiding beschrijven dat de informatie in geschiedenisboeken geen vertelling is van de geschiedenis maar de reflectie en interpretatie van de schrijvers.¹⁰⁵ Dit laat zien dat de schoolboeken niet alleen vanuit de overheid beïnvloed worden maar ook vanuit de schrijvers beïnvloed worden.

In vijf geschiedenisboeken wordt een verschillend beeld gegeven van de oorlog, maar er wordt geen nieuw verhaal geschreven. In alle vijf de boeken is de Boerenoorlog in meer of mindere mate herkenbaar en worden andere elementen uitgelicht. Als deze boeken tegen het licht van het onderwijsbeleid worden gehouden zouden deze verschillen verklaard moeten kunnen worden.

¹⁰³ Krimp, *Geskiedenis vir almal*, 37

¹⁰⁴ *Ibidem*, 35

¹⁰⁵ *Ibidem*, 37

4.4 Vergelijking tussen schoolboeken en overheidsbeleid

De verschillen tussen schoolboeken staan niet op zichzelf. In hoofdstuk 3 is beschreven dat via curricula de overheid een grote invloed kan hebben op het onderwijsbeleid. De Nasionale Party heeft tussen 1923 en 1991 hard gestreden om de verengelsing van het onderwijs zo veel mogelijk tegen te gaan. Enerzijds gaf de partij ouders de mogelijkheid om te kiezen in welke taal zij wilden dat hun kind les kreeg. Anderzijds wilde de Partij de Afrikaanse cultuur en tradities hooghouden. Dit is ook te zien in de schoolboeken. In 1910 is sprake van een pro-Brits schoolboek dat weinig ruimte laat voor de Boeren. In 1939 meer dan in 1936. In 1936 nog niet heel uitgebreid, maar in 1939 al weer. Als dit gekoppeld wordt aan het anti-Britse en pro-Afrikaanse beleid van de Nasionale Party lijkt dit te kloppen. Er is veel ruimte voor de Afrikaanse/Boerenkant van het verhaal en er wordt veel aandacht besteed aan wat goed ging. Wel is het niet alléén maar pro-Afrikaans. De schoolboeken geven ook ruimte voor de Britten, wat weer past in het beeld dat de schoolkinderen niet overspoeld moesten worden met propaganda. Later in de tijd lijkt de informatie neutraler te worden. Het schoolboek van 1975 is een voorbeeld van een redelijk neutraal schoolboek. De gebeurtenissen worden van beide kanten belicht en er lijkt geen voorkeur te zijn voor wie wint. Wat dan wel opvalt, is dat de Black Week maar in enkele zinnen wordt uitgelegd. In de lijn van het overheidsbeleid van de Nasionale Party past dit in de hervormingen die doorgevoerd werden. Het apartheidbeleid werd met heel kleine stappen versoepeld en ook het nationalisme leek af te nemen.

Na de afschaffing van de Apartheid en de regeringsovername door het ANC is een sterke verandering te zien in het schoolboek. Het geschiedenisboek van 1995 laat een typisch beeld zien vergeleken met de andere schoolboeken. In enkele zinnen wordt de Zuid-Afrikaanse oorlog besproken en er wordt geen nadruk gelegd op wat deze oorlog heeft betekend. Dit is in lijn met de 'Outcome Based Education' die het het ANC instelde. Er moet niet van tevoren bepaald worden waar de leerling moet uitkomen, maar hij/zij moet informatie krijgen en via die weg moet de leerling zelf ontdekken wat hij/zij van de geschiedenis vindt. Het ANC heeft deze lijn doorgezet en op deze manier wordt steeds meer lesgegeven in Zuid-Afrika. In het huidige curriculum, zoals te lezen was in hoofdstuk 3, is te zien dat de nadruk ligt op de Zuid-Afrikaanse geschiedenis. Dit is grotendeels eigen geschiedenis waarin de eigen natie duidelijk naar voren komt. Voor een deel is dit nationalistische geschiedenis, voor een deel ook de beschrijving van het eigen verleden. Naast hoogtepunten is in de curricula ook aandacht voor de oorlogen in de Zuid-Afrikaanse geschiedenis.

Concluderend kan gezegd worden dat er een relatie is tussen het onderwijsbeleid en de weergave van de Boerenoorlog in de schoolboeken. Deze relatie is echter niet een-op-een aan te wijzen. Het is niet zo dat tijdens het nationalistische beleid van de Nasionale Party alle schoolboeken een uitgesproken nationalistisch beeld gaven; dit doen ze maar ten dele. Wel zijn opmerkelijke verschillen te zien tussen de diverse lesboeken die wel hun oorzaak vinden in het politiek beleid. Zo is te zien dat de geschiedenisboeken neutraler en minder partijdig worden. Er is een relatie tussen overheidsbeleid en de schoolboeken, maar in welke mate?

Conclusie

In welke mate stuurt de overheid het onderwijs in Zuid-Afrika? Met deze vraag in mijn achterhoofd begon ik het onderzoek voor deze scriptie. Helaas stond er nergens zwart op wit op welke manier de overheid invloed had op dat wat de docent voor de klas aan zijn leerlingen vertelt. In deze scriptie is enerzijds een analyse gemaakt van de curricula van het Zuid-Afrikaanse ministerie van onderwijs en anderzijds een analyse gemaakt van de schoolboeken en het beleid van de heersende politieke partijen op dat moment. Voor dit onderzoek zijn vier deelvragen opgesteld:

1. Welke rol speelt het onderwijs in Zuid Afrika?
2. In welke mate geeft de partijpolitiek van de Nasionale Party en het Afrikaans Nationaal Congres aanleiding tot nationalistisch geschiedenisonderwijs?
3. In welke mate geven de curricula van het ministerie van onderwijs ruimte voor onderwijs over de Boerenoorlog?
4. In welke mate wordt er in het verre verleden (1902-1950), het recente verleden (1950-1995) en het heden (1995-nu) ingegaan op de Boerenoorlog?

Deze vier deelvragen worden kort behandeld waarna ik de eindconclusie op de hoofdvraag weergeef.

Het onderwijs in Zuid-Afrika

Over hét onderwijs in Zuid-Afrika kan niet gesproken worden; de regionale verschillen zijn daarvoor te groot. Na de komst van de Britten ontstond in de Kaapkolonie en Natal een Brits georiënteerd onderwijssysteem terwijl de Boeren in Transvaal en Oranje Vrijstaat een Afrikaans onderwijssysteem vestigden. Na de Boerenoorlog werden beide Boerenrepublieken geannexeerd en het onderwijs sterk verengelst.

Onderwijsbeleid in Zuid-Afrika

Na de Unie van Zuid-Afrika in 1910 en de verkiezingswinst van de Nasionale Party waaide er een andere wind. Onder het bewind van de Nasionale Party was sprake van nationalistisch onderwijsbeleid dat gericht was op de Afrikaanse cultuur en het scheiden van blanken, zwarten en kleurlingen tijdens de apartheid. Het doel hiervan was de Afrikaanse cultuur te laten voortbestaan en sterk te laten worden. In de schoolboeken is dit nationalistische bewind terug te zien in hoe de Boerenoorlog behandeld wordt, maar het is niet overduidelijk. Na de afschaffing van de apartheid en de verkiezingswinst van het

ANC was het onderwijs een gebied waar veel hervormingen plaatsvonden. Het onderwijs was exclusief voor blanken en het ANC wilde het onderwijs voor iedereen toegankelijk maken. Ook dit leidde tot nationalistische politiek, maar nu voor één Zuid-Afrika waar iedereen bij hoort. Dit leidde tot grote hervormingen, wijzigingen in curricula en nieuwe lesboeken. Het onderwijs moest zo neutraal mogelijk zijn en toegankelijk zijn voor iedereen.

De curricula

De stelling waarmee dit onderzoek startte, was dat de Boerenoorlog niet of nauwelijks in het Zuid-Afrikaanse onderwijs werd gedoceerd. Aan de hand van de curricula kan deze stelling van tafel geveegd worden want zowel in het curriculum van 2002 als in dat van 2011 komt de Boerenoorlog voor. Het onderwerp wordt weliswaar gedoceerd, maar in welke mate is lastig te onderzoeken. De praktijk van het klaslokaal en de regelgeving vanuit de overheid zijn twee verschillende elementen. Hierin moet ook de rol van de auteur niet onderschat worden. Degene die het schoolboek schrijft, is gebonden aan de curricula en de daarin vastgestelde onderwerpen. Tegelijkertijd is de schrijver echter het filter waar de geschiedenis doorheen gaat voordat een historische gebeurtenis een verhaal in het geschiedenisboek wordt. Wat hij of zij weglaat, interpreteert of belangrijk vindt is van bepalende waarde voor de uiteindelijke tekst in het geschiedenisboek.

Schoolboeken en de Boerenoorlog

De schoolboeken zijn grofweg in drieën categorieën te delen: pro-Brits, pro-Boer en relatief neutraal. Het schoolboek van 1910 is pro-Brits. In dit boek is veel aandacht voor de Britse kant van het verhaal en is weinig ruimte voor de kant van de Boeren. In de schoolboeken van 1936 en 1939 is aandacht voor de Boerenoorlog en is deze informatie grotendeels pro-Boer. Het schoolboek van 1975 laat alweer een ander beeld zien en geeft een redelijk genuanceerd overzicht van de gebeurtenissen tijdens de Boerenoorlog. In het laatste schoolboek, dat van 1997, is te zien dat er een duidelijke kramp is met de geschiedenis van Zuid-Afrika. Veel gebeurtenissen worden kort benoemd en er wordt weinig uitgelegd. Zo wordt de Boerenoorlog kort besproken maar wordt er weinig duiding aan gegeven. In dit schoolboek wordt geen kant gekozen, maar is sprake van een relatief neutrale weergave van de gebeurtenissen.

Naast het beschrijven van de oorlog is specifiek gekeken naar welke onderwerpen extra aandacht krijgen of juist niet genoemd worden. De tabel op bladzijde 41 geeft hiervan een overzicht. In deze tabel is te zien dat elke fase van de oorlog in de verschillende lesboeken anders benoemd wordt. Het lesboek van 1995 valt vooral op doordat deze enkel de Boerenoorlog noemt en niet ingaat op de verschillende aspecten. Bij de benoeming van interneringskampen zijn de verschillen goed te zien. In alle lesboeken komen ze aan bod, maar niet overal is aandacht voor de vele doden. Zij worden enkel in de lesboeken van 1936 en 1939 aangehaald; de rest van de lesboeken houdt het bij het benoemen van de kampen en het algemene beeld van het lijden in de kampen. Ook bij de guerrillafase is een verschuiving te zien. In het schoolboek 1910 is er een kort verslag over, het lesboek van 1936 gaat uitgebreid in op deze fase, het lesboek van 1939 houdt het erg kort en het lesboek van 1975 geeft een feitelijk verslag, het lesboek van 1995 benoemt het niet. In het lesboek van 1936 is een verslag te vinden van de moed van de Boeren dat ze tegen de Engelsen vechten terwijl in de andere boeken vooral duidelijk is dat ze het niet konden winnen van de Engelsen. In deze voorbeelden is te zien hoe de geschiedschrijving verschuift. Een heroïsch element als de guerrillastrijd van het kleine Zuid-Afrika tegen de Britse overmacht wordt in 1936 als nationalistisch voorbeeld gebruikt, maar wordt later alweer teruggehaald. Het lijkt alsof pogingen zijn gedaan om de Afrikaanse cultuur via de Boerenoorlog te laten herleven, maar dat het absolute verlies tegen de Britten lastig bleek te verkopen.

Conclusie

Concluderend kan gezegd worden dat het onderwijsbeleid van beide partijen nationalistischer is dan in de schoolboeken is terug te vinden. De schoolboeken laten elementen weg of vertellen een eenzijdig verhaal, maar het is minder zwart-wit dan je vanuit het overheidsbeleid zou kunnen verwachten. Dit kan te maken hebben met de houding van onder andere kabinet-Hertzog dat leerlingen niet overspoeld mochten worden met propaganda, maar ook met de vertaling van het onderwijsbeleid in de lesboeken. Lesboeken lopen vaak enige tijd achter op de dagelijkse overheidspraktijk, waardoor de vertaling van het overheidsbeleid in de schoolboeken niet direct te zien is. Dit zegt niet dat deze uitwerking er niet is. Het is de overheid die de lijnen uitzet. In de hedendaagse, Nederlandse praktijk blijft het hierbij maar uit deze scriptie blijkt dat in Zuid-Afrika deze invloed verder ging. Er is dus zeker sprake van geschiedenispolitiek geweest, een politieke agenda die bepaalt wat in de lesboeken beschreven wordt. De invloed hiervan op de geschiedenislesboeken van de Boerenoorlog is door de tijd heen minder geworden.

De lesmethoden over de Boerenoorlog zijn neutraler geworden. Hoe dit precies gaat in het klaslokaal is echter lastig te onderzoeken. In deze elementen ligt een handreiking voor nieuw onderzoek. Voor een compleet beeld is het relevant om Zuid-Afrikaanse docenten te interviewen om de praktijk van het klaslokaal te kunnen weergeven en dit naast de curricula en de schoolboeken te kunnen plaatsen. Pas dan ontstaat een volledig beeld van wat nu precies de richtlijnen vanuit het curriculum zijn, wat de lesboeken weergeven en wat de docent zijn leerlingen vertelt.

Ook op dit moment worden nog nieuwe lesboeken geschreven zoals *Geskiedenis van Suid-Afrika – van voortye tot vandag* onder redactie van Fransjohan Pretorius. Het verschijnt op 21 juni en 26 historici hebben hieraan meegewerkt. In de vooraankondiging van dit boek wordt benoemd dat met deze publicatie gehoopt wordt om een gebalanceerd beeld te geven van de geschiedenis van Zuid-Afrika, als tegenwicht op de nationalistische geschiedenis met enkel aandacht voor de bevrijding van de koloniale macht.¹⁰⁶ De neutraliteit is dus nog steeds onderwerp van discussie, wat laat zien dat het onderwerp nog steeds actueel is en de komende tijd waarschijnlijk zal blijven.

¹⁰⁶ *Nuusbrief* van Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns, jrg 50 nr 1, Maart 2012, pagina 12

5. Literatuurlijst

Literatuur

Behr, A.L. *New Perspectives in South African education* (Durban 1987)

Bommel van, L en Genet, S, *Aan het begin van de regenboog : debatten over de rol van geschiedenisonderwijs in de Zuidafrikaanse samenleving* (Groningen 1995)

Coutzer, P.W. en Roux, J.H. le, *Die nasionale party deel 2 - die eerste bewindsjare 1924-1934* (Bloemfontein 1980)

Coutzer, P.W. en Roux, J.H. le, *Die nasionale party deel 4 - die "gesuiwerde" nasionale party* (Bloemfontein 1986)

Coutzer, P.W., *Die nasionale party deel 5 - van oorlog tot oorwinning 1940-1948* (Bloemfontein 1994)

Coutzee, J.Chr. *Onderwijs in Suid-Afrika; 1652-1960* (Pretoria 1963)

Cuthbertson, G. & Grundlingh, A.M. eds., *Writing a Wider War. Rethinking Gender, Race, and Identity in the South African War, 1899-1902* (Athens 2002)

Fijter, Reiny de, *In de geschiedenisboeken is de oorlog in Bosnië nog niet voorbij* (Utrecht 2005)

Hartshorne, K. *Crisis and challenge, Black education 1910 - 1990* (Kaapstad 1992) 72

Kallaway, P. *Apartheid and education* (Johannesburg 1984)

Kallaway, P. *The history of education under Apartheid* (Kaapstad 2002) 213

Krimp, R. *'Geskiedenis vir almal' : een analyse van het geschiedenisonderwijs in Zuid-Afrika sinds 1948* (Amsterdam 2007)

Malherbe, E.G. *Education in South Africa; volume 2 1923-1975* (Kaapstad 1977)

Marcum, J.A. *Education, race and social change in South Africa* (Londen 1982)

Meurs, van M. *J.C. Smuts; staatsman, holist, generaal* (Amsterdam 1997)

Nasson, B. *The war for South Africa* (Kaapstad 2010)

O'Brien, T. *Millner; viscount Milner of St James' and Cape Town* (Londen 1979)

Palmer, R.R., Colton, J., Kramer, L. *A history of the modern world* (New York 2002)

Stolten, H.E. eds., *History making and present day politics: the meaning of collective memory in South Africa* (Uppsala 2007)

Schoolboeken:

Geschiedenis van Zuid Afrika voor Schoolgebruik (Paternoster Row 1910)

Laer Geschiedenis vir Skole in Transvaal (Kaapstad 1936)

Geschiedenis vir standerds V en VI (Bloemfontein 1939)

Geskiedenis vir standerd 9 (Kaapstad 1975)

In search of history, secondary book I (Kaapstad 1995)

Websites

Brian Blumfield, 'a timeline of South African events in Education in the Twentieth century: 1900, 1999', <http://sahistoryofeducation.webs.com/SA%20timeline.pdf>

Trevor Garfield de Waal, 'Curriculum 2005' (versie oktober 2004) http://etd.uwc.ac.za/userfiles/modules/etd/docs/etd_init_5571_1174566749.pdf

Edwin van der Veldt, 'Geschiedenis onderwijs in het nieuwe Zuid-Afrika' (versie juli 2003) <http://www.historischnieuwsblad.nl/nl/artikel/6174/geschiedenisonderwijs-in-het-nieuwe-zuid-afrika.html>

South African History Online, 'The South African War 1899-1902' <http://www.sahistory.org.za/topic/south-african-war-1899-1902?topic=1>

South African History Online, 'Classroom' <http://www.sahistory.org.za/classroom>

Nederlandse organisatie voor internationale samenwerking in het hoger onderwijs
'Landenmodule Zuid-Afrika' (2012) <http://www.nuffic.nl/nederlandse-organisaties/docs/extranet/landenmodule-zuid-afrika.pdf>

Overheidsdocumenten/curricula

Curriculum and assessment policy statement, 'social sciences, intermediate phase' (versie: 26 augustus 2011) <http://www.thutong.doe.gov.za/ResourceDownload.aspx?id=45781>

Curriculum and assessment policy statement, 'social sciences, senior phase' (versie 16 augustus 2011) <http://www.thutong.doe.gov.za/ResourceDownload.aspx?id=44877>

Department of Education, 'White Paper on Education and Training' (versie 15 maart 1995) <http://www.info.gov.za/whitepapers/1995/education1.htm>

Tijdschriften

Elize S. Van Eeden, 'South Africa's revised history curriculum on globalism and national narratives in grade 12 textbooks', *Historia* vol. 55, no 1 (2010) 110-124

Nuusbrief van Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns, jrg 50 nr 1, (Maart 2012), 12

Manifesten:

ANC, '1994 National Election Manifesto (versie 1994) <http://www.anc.org.za/show.php?id=262>

ANC, '1999 National Election Manifesto - The next five years, our programme (versie 1999) <http://www.anc.org.za/show.php?id=2548>

ANC, '2004 National Elections Manifesto (versie 2004) <http://www.anc.org.za/show.php?id=2556>

ANC, '2009 National Elections Manifesto (versie 2009) <http://www.anc.org.za/docs/manifesto/2009/manifesto.pdf>

ANC, '2011 Local Government Manifesto (versie 2011) http://www.anc.org.za/docs/manifesto/2011/lge_manifeston.pdf

Verkiezingsmanifes van die Nasionale Party 1970